

Het dorp Eerenhoef, uit het diepst verval tot vorige welvaard hersteld.

<https://hdl.handle.net/1874/351454>

HET DORP

EERENHOEF,

UIT HET DIEPST VERVAL TOT
VORIGEN WELVAARD
HERSTELD.

~~~~~  
TWEEDE DRUK.  
~~~~~


Te ROTTERDAM,

bij NICOLAAS CORNEL,

Drukker van het Nederlandsch Zending-Genootschap.

1851.

N°. XXVII.

Kerkelijk geapprobeerd, door Gecommitteerden van de *Klassis van 's Gravenhage*, den 22 Februarij 1816.

W. L. KRIEGER,
Pred. te *'s Gravenhage*,
JOH. BERN. NOORDINK,
Pred. te *'s Gravenhage*,

VOORBERIGT.

*Gecommitteerden van het Nederlandsche
Zendeling-Genootschap, tot het opstellen,
verzamelen en uitgeven van kleine Stukjes,
ter bevordering van Evangelische kennis
en Godzaligheid, ook bij mingeoefenden;
namelijk: R. J. VAN DER MEULEN,
B. VAN MARKEN, J. CLARISSE,
A. L. M. PHILIPSEN en Theol. Doct. en Prof.,
A. DE VRIES, L. EGELING, J. C.
VORSTMAN en R. ADRIANI, Predi-
kants-*

V O O R B E R I G T.

*kanten te Amsterdam, te Hoorn, te Leijden,
en te Rotterdam; overeenkomstig hun
Ambt en Beroeping, dat oogmerk gaarne
willende bevorderen, en in uitzigt op des
Heeren medewerkenden zegen, bieden het
nevensgaande Stukje hunnen Landgenooten
aan; erkennende intusschen geene Uitgave
voor echt, dan welke door eenen hunner,
of door den Drukker dezes, onderteekend is*

Cornelis

Met de plaatselijke beschrijving van het
Dorp EERENHOEF zullen wij ons niet op-
houden. Stelt iemand daar belang in, hij
leze deze geschiedenis opmerkzaam door,
zoo zal hij van zelve ontdekken, in welk ee-
nen Oord hetzelfde gelegen zij.

Alleenlijk moeten wij aanmerken, dat het
welcer eene welvarende plaats was. De hand
des vlijtigen strekte zich nimmer te vergeefs
uit naar den arbeid. Het gebed der opregte
en eenvoudige inwoners vond geen gesloten
Hemel, de menschen genoten eene bloeiende
gezondheid, en waren opgeruimd van geest,
nederigheid, zedigheid en eerbaarheid waren
hunne grootste sieraden, bij eene eenvoudige,
nette en kuische kleeding. Matigheid, eer-
lijkheid, goed vertrouwen en ongeveinsde
A vriend-

vriendschap verhoogden liet genoeg, dat elk voor zich zelve, en allen te samen met elkanderen in hun leven genoten. En — zij werden van God gezegend. Hun veld- en akker arbeid, gelukten steeds naar wensch, zij aten hun brood tot verzadiging toe, en woonden zeker. Zij gevoelden geen gebrek, want zij waren te vrede met hun deel, en hadden genoeg: ja zij hielden nog over, om door weldadige giften, daar, waar het noodig was, en ter hunner kennisse kwam, tranen te droogen, hongerigen te spijzigen, naakten te kleeden, en in de ellenden van hunnen evenmensch hulpe te bieden. Alzoo leidden zij een stil en gerust leven in alle Godzaligheid, en eerbaarheid.

Dit hield vele jaren aan, de welvaart nam nogthans eenmaal een einde. Het dorp geraakte allengs in verval. Men kon dat wel niet aan het uiterlijk voorkomen van de menschen merken, althans in het eerste niet, zij kwamen zelfs veel zwieriger, dan voorheen, gekleed voor den dag. Zij aten en dronken, en speelden met elkanderen: aan gastmalen, en vrolijke bijeenkomsten was geen gebrek. — Maar voor eenen oplettenden geest bleef het naderend verval niet verborgen, minder orde in de huishoudingen, minder reinheid en zindelijkheid gaven genoeg aanleiding tot nadenken. Het overvloediger borgen, het langer

ger uitstellen van betaling leekenden nog meer. De winkeliers begonnen te klagen over gebrek aan nering, en over wanbetaling. De koopers over de duurte, of slegtheid der winkelwaren, de arbeidsheden over gemis van werk. De oude welvaart verdween uit vele huisgezinnen, en het gebrek begon zich te doen gevoelen. Bij het opmaken van de rekening bevonden verscheidene lieden, dat zij te kort kwamen, anderen namen geld op, om hunne nering of handwerk aan den gang te kunnen houden, anderen wederom, ten einde hun gebrek voor het oog der wereld te verbergen, en in kleeding, en levenswijze geene in het oog lopende vermindering te maken; — dan zij waren niet in staat om het opgeschoten geld op zijn tijd afte doen. Velen werden daar door onder schulden als begraven, terwijl alles, wat zij nog hadden, verpand was. Men verdubbelde den arbeid, men veranderde van beroep, men slaafde zich zelve af van 'smorgens vroeg tot 's avonds laat, men vattede alles, wat men kon, bij de hand, men zocht het op allerlei wijzen, dan het eene was zoo wel vruchteloos als het andere.

Sommigen zelfs moesten huis en have, en alles, wat zij bezaten, door hunne schuldeisschers aangeslagen, openlijk zien verkoopen,

en zich onder de hulpbehoefstigen aanmelden, om onderstand uit de armenkasse te bekomen; en deze werd zelf weldra zoo uitgeput, dat de bedeeeling nauwelijks toereikende kon zijn. Alzoo zaaide men wel veel, maar bragt weinig in: men at, maar niet tot verzadiging; men dronk, maar niet tot dronken worden toe; men kleeedde zich, maar niet tot verwarming: en die loon ontving, ontving dien als in een doorgeboorden buidel, ja zij zagen wel om naar veel, maar zij bekwamen weinig, en, als zij het in huis gebragt hadden, blaasde de Heer daarin.

Dat verval begon zoo ongevoelig, en de verachtering nam zoo onmerkbaar toe, dat de minsten konden begrijpen, hoe zij zoo achteruitgingen, de verstandigsten evenwel zagen 'er de hand des Heeren in, welke Zijnen zegen onttrok. En dit viel somwijlen kennelijk in het oog, daar allerlei bezoeking de plaats troffen. Als bij voorbeeld ziekte onder het Rundvee, sterfte onder de Paarden, misgewas, en andere rampen door weder en wind veroorzaakt. — krankheden, welke menig een huisgezin van inkomsten beroofden, en alle winsten tot geneesmiddelen deden versmelten

Het duurde niet lang, of het verval dezer plaats werd zelfs opgemerkt door vreemdelingen,

gen, welke gewoon waren van tijd tot tijd dezelve doortetrekken. Zij bespeurden toch minder gewoel, en minder werkzaamheid, dan zij voorheen gezien hadden. Aan de woonhuizen werd de hand zoo goed niet meer gehouden, als weleer. Sommige huizen bleven bestendig te huur of te koop staan. Hier en daar werd er zelfs al een afgebroken, en niet weder opgebouwd, en kwam men bij kooplieden, of in winkels, men vond aldaar den ouden rijken voorraad niet meer; en kon niet alles verkrijgen, wat men begeerde, gelijk men zulks in vorige tijden gewoon was.

Men behoefde intusschen zich niet te verwonderen over dit verval. Wanneer men slechts op karakter en gedrag der ingezetenen acht gaf, ontdekte men weldra, dat zij, door verkeerling met anderen, allengs waren besmet geworden met het verderf, dat in de wereld is; dat de algemeene toenemende zedeloosheid, en ongodsdienstigheid ook al invloed had op hun, dat de goeden in hunnen ijver en gezetheid niet weinig verflaauwden, en het sijn goud zelfs verdonkerd werd; dat de opvoeding van de jengd ook aldaar lossen en vrijer werd, vooral in het godsdienstige, zoo dat elk, die eenig nadenken had, zich gedrongen vond, om te zeggen: «gewisselijk de Heer

A 5

beeft

» heeft dit volk verlaten, althans Hij is in
 » vele opzigten, met Zijnen zegen van het-
 » zelve geweken.»

Het geene het kwaad nog verergerde, en de ramp voltooide, was, dat men over het algemeen de hand des Heeren niet opmerkte, noch zijne hoogheid aanzag. Dit moest wel ten gevolge hebben, gelijk het dadelijk had, dat men zich niet verootmoedigde voor den hoogen God, en dat men het hart niet stelde op zijne wegen, noch zich verbeterde in gedrag en wandel, waar door men de bron van de kwaal zoude hebben doen opdroogen. Integendeel men nam de toevlugt tot verkeerde wegen; men sloeg een dwaalspoor in. Men misbruikte den Zondag, om meerder te winnen; men stelde leugen en bedrog in het werk, om zich te redden: men werd onregtvaardig, om de vervolging van schuldeisschers te ontgaan. Het gebrek werd aanleiding tot wrevel, misnoegen, en twist in de huisgezinnen, tot meerder verwaarloozing van de opvoeding der jeugd, tot verzuim zelfs van de openbare Godsdienst. — De handelwijze van koopers en verkoopers, van leeners en geldschieters, van schuldenaars en schuldeisschers, nam al het goed vertrouwen weg, verbrak den band van vriendschap, en bragt onvriendelijkheid, vijandschap en allerlei hatelijkheid.

heden, en onaangenaamheden in derzelve
 plaatse.

Het ontbrak nogthans niet aan zulken, die zich zelve onbesmet bewaard hadden van de wereld. Er waren er nog, die het verval van de plaats hunner woning in stilte beweenden, ja nog meer treurden over de oorzaak, dan over het verval zelf. Er waren er nog, onder de aanzienlijken, zoo wel als onder den burgerstand, welke niet slechts weenden, en klaagden, maar poogden te houden, wat zij hadden; in het geene, waaromtrent zij zuimachtig waren geworden, gaarne verbetering zochten te waken, en zoo veel in hun was, zich onder ernstige en aanhoudende gebeden, benaarstigden, om den voortgang der verbastering te stuiten, en door liefderijke vermaningen, en opwekkingen in den kring hunner bekenden, eerbied en achting voor de Godsdienst te bevorderen.

Onder deze braven, bevond zich onder anderen zekere broodbakker, *Pieter Poel* genaamd, welke een vast gezelschap had, op elken zondag avond, met *Hendrik Hamer*, een' smit, *Leendert Oudbos*, eenen landman, en eenige andere bezadigde en geschikte menschen.

Terwijl de eerste wel diep nedergebogen was bij het beschouwen van het verval der

plaats zijner woning, en, lettende op de zedeloosheid, in ongodsdienstigheid zijner Dorpgenooten overhet algemeen; wanhoopte aan herstel, dacht hij nogthans bij zich zelve aan de grootheid van Gods langmoedigheid en ontferming, aan de voorbede van den Heere Jezus, en geloofde hij, dat den Heere niets te groot of te wonderlijk is. — Dat maakte hun ijveriger in het bidden, en vermeerderde zijnen lust, om alles, wat hij kon, ter behoudenis van het Dorp toetebrengen, terwijl hij hier toe niet weinig werd aangemoedigd, door de goede dingen, welke hij bemerkte nog overgebleven te zijn.

Bij zekere gelegenheid met den Heer *Aalbert van Top*, welke een klein buitengoed bij EERENHOEF bewoonde. sprekende over de omstandigheden, welke hem het zwaartst op het hart wogen, deelde deze hem iets mede, het welk hem niet weinig sterkte in zijne hope, dat de Heer toch licht uit duisternis zoude scheppen, en de plaats voor een' geheelen ondergang behoeden. Het was een gesprek, 't welk deze Heer had gevoerd met zijnen bloedverwant, den Heer *Bernard Laken*, welke eene deur of vier van hem afwoonde, en aldaar van zijne renten leefde, bij gelegenheid dat deze hem had onderhouden over eene redewisseling van twee kinderen,

ren, door hem toevallig beluisterd. Een van die twee kinderen, *Jacob*, de zoon van den Heer *Aalbert van Top*, de andere jongen heette *Eduard*, een Neefje van den Heer *Bernard Laken*, welke peetoom was over beide kinderen.

De redewisseling van deze twee lieve jongens, kwam hoofdzakelijk hier op uit:

»*Jacob*. Hoe ziet gij zoo droevig, *Eduard*?

Eduard. Ik heb altijd gemeend, dat mijn Vader mij regt hartelijk lief heeft, maar ik begin te vreezen, of Vader mij wel zoo lief heeft, als ik dacht.

J. Kom! Kom! zoo dikwijls ik U van uwen Vader hoorde spreken, heb ik u altijd hooren zeggen; dat er geen beter Vader in de wereld is. Hoe krijgt gij het dan nu in de herssens, om te denken, dat uw vader u niet regt lief zoude hebben?

E. Ik zal het u zeggen. Er is gisteren iets gebeurd, na kerktijd, 't welk mij nog nooit overgekomen is.

J. Wat dan?

E. Vader wilde niet, dat ik met *Reinier* zoude spelen in den hof.

J. Gij zult het misschien niet behoorlijk gevraagd hebben.

E. O Ja toch! Ik zeide niet, gelijk sommige kinderen: »Vader, ik ga wat speelen

» met Reinier.” Maar ik verzocht het vriendelijk. » Vader! zeide ik, mag ik nu, als het u belieft, wat in den hof gaan spelen » met Reinier? ” en evenwel wilde Vader het » niet toestaan

J. En twijfelt gij daarom, of uw Vader u regt lief heeft?

E. Mijn Vader heeft mij nog nooit iets geweigerd.

J. Gij zult misschien nog nooit iets gevraagd hebben, dat kwaad was.

E. Denkt gij dan, dat spelen kwaad is?

J. Neen. Maar ik geloof juist niet, dat spelen op Zondag goed is, anders zegt mijn Vader zelfs, dat ik wel wat mag spelen, wanneer ik mijne lessen ken.

E. Wel nu! Jacob! ik kende alle mijne lessen, en ik was met mijn' Vader tweemaal te Kerk geweest; waarom zoude ik dan niet des avonds wat hebben mogen spelen?

J. Ik geloof, dat spelen op Zondag kwaad is, om dat uw Vader het u gisteren avond heeft verboden: en ik verbeeldde mij, dat mijn Vader daar ook kwaad in ziet, ten minsten hij wil wel, dat ik op Zondag in mijne Bijbelsche Historievragen, of in mijn ander Catechiseerboekje leer, maar niet, dat ik iets zal doen aan het Cijferen, of aan het Fransch, of aan de Aardrijkskunde.

E.

E. Als men zulke lessen op Zondag niet mag leeren, dan mag men gewisselijk op Zondag ook niet spelen, maar het komt mij toch wonderlijk voor, dat men op Zondag niet zoo wel zoude mogen spelen, en eene Som Cijferen, als op andere dagen.

J. Mijn Vader zegt, dat de Zondag een geheel andere dag is, als de overige dagen van de week. De Zondag is zoo veel als een Goddelijke, en Hemelsche dag; maar de andere dagen zijn zoo veel als aardsche of wereldsche dagen; en, let wel, Eduard! mijn Vader verbiedt mij juist, aan de Aardrijkskunde, en het Cijferen, en het Fransch wat te doen op Zondag; maar hij mag wel lijden, dat ik als dan de Bijbelsche Geschiedenissen, en de vragen van het andere Catechiseerboekje leer.

E. Hoe kan ik ook zoo onoplettend wezen? Nu gij daar van spreekt, komt het mij te binnen, dat mijn Vader, dikwijls gezegd heeft: »op Zondag moet men God dienen, »en dan komen geene wereldsche dingen te »pas. Deze moet men, zoo veel men kan, »in de week afdoen.»

J. O Ja! Eduard! want spelen is wereldsch, de Aardrijkskunde is wereldsch, Talen leeren is wereldsch, dit alles komt derhalven op Zondag niet te pas. Maar op

Zondag mogen wij wel in het Catechiseerboekje leeren, want dit handelt over God, ook mogen wij dan onze Historievraagjes leeren, want deze behooren tot den Bijbel, en de Bijbel is een Goddelijk Boek.

E. Mijn lieve Jacob! het is als of er een pak van mijn hart valt. Ik begin nu weder te gelooven, dat mijn Vader mij regt lief heeft, en dat het goed is, dat hij mij gisteren verboden heeft te spelen.

J. Om dat gij het begint te begrijpen, daarom gelooft gij het nu: maar gij had het moeten gelooven, al hadt gij het niet begrepen.

E. Dat stem ik u toe, mijn waarde Eduard! maar ik kan het nu toch beter gelooven.

J. Nu, daar hebt gij gelijk aan. Maar zeg mij dan eens, waarom denkt gij nu dat het goed is, dat uw Vader u gisteren niet wilde laten spelen?

E. Als men God dient, dan is men gelukkig. Als men op Zondag wereldsche dingen doet, dan dient men God niet, en dan is men niet gelukkig. Daarom is het goed, dat Vader mij dit verbiedt, en daarom twijfel ik ook niet meer, of Vader mij wel lief heeft: het spijt mij, dat ik daar aan heb getwijfeld. Ik geloof het nu nog veel meer, dan ik het ooit geloofd heb."

De Heer *Aalbert van Top*, heeft aan deze kinderen niet laten blijken, dat hij hen beluisterd had, ofschoon hij meende, dat zijn Vriend *Barend Laken* deszeifs Zoontje al te streng hield; maar, alzoo hij als Pectoom over den Doop van Jacob en Eduard had gestaan, vond hij zich verpligt om zich aan de opvoeding van deze, zoo wel als aan die van zijne eigene kinderen, gelegen te laten liggen, en besloot daarom den Heer *Laken* er over te onderhouden, het welk, volgens zijn verhaal aan den Bakker, aldus is afgelopen.

» *Aalbert van Top*. Mijn Bernard! gisteren was uw zoon Jacob, met Eduard, den oudsten van onzen Neef *Pieter*, in een drok gesprek; zij zagen mij niet. Ik beluisterde hen, zij hadden het over de geoorloofdheid, of ongeoorloofdheid van het spelen op Zondag, bij gelegenheid, dat Jacob aan Eduard had geklaagd, dat gij hem het spelen op Zondag niet hadt willen vergunnen.

Die lieve kleinen hebben mijn hart ingenomen door de edele gevoelens, welke zij aan den dag legden. Waarlijk van zoodanige kinderen, bij welke men zulke goede beginsels bespeurt, mag men iets goeds, ja iets groots verwachten, doch over de zaak zelve wilde ik wel eens met U spreken, zij komt mij eenigzints bedenkelijk voor.

Ber-

Bernard Laken. Welke is dan uwe bedenking, mijn Vriend!

Aalbert. Wat de hoofdzaak aangaat, ben ik het volkomen met U eens. De dag des Heeren moet, naar mijn begrip, geheel, en alleen aan openbare en bijzondere Godsdienst-oefeningen, en Godsvereering toegewijd worden: men kan wel te weinig, maar niet te veel doen, om dien dag heilig te houden. Doch ik geve U in bedenking, of gij het stuk niet te verre trekt ten opzichte van uwe kinderen. Is het niet te veel gevegd van kinderen, hun op Zondag alle uitspanning te ontzeggen? kan men dezelve niet zoo wel door al te groote strengheid, als door te veel toegevendheid, bederven?

Bernard. Alle uitspanning onthoude ik hun niet, Aalbert! maar ik vinde er zwarigheid in, om hun op Zondag zoodanige spelen waaraan zij door de week gewoon zijn te vergunnen.

A. v. T. Zoo ras een kind vatbaar is voor onderrigt omtrent het oogmerk, en het gewigt van den christelijken Rustdag, dan is het, naar mijn oordeel, tijd om hetzelfde te ontwennen aan alles, wat het onderscheid tusschen den Zondag en de andere dagen wegneemt, en eerder niet. Zoo lang kinderen hier voor niet vatbaar zijn, acht ik het een schadelijken dwang, aan dezelve zulk eene ont-

onthouding op den dag des Heeren opteleggen, als men van volwassenen vordert.

B. L. De vraag is, of men in die jaren, waar in Eduard, en mijn Jacob zijn, hun niet zoo veel begrip omtrent den aard van den Zondag kan geven, als genoegzaam is, om hen vooreerst tot gewillige en redelijke gehoorzaamheid te brengen: en, dit toegestaan zijnde, meene ik, dat wij verplicht zijn, de kinderen op dien dag de gewone uitspanningen niet te veroorloven, en dat wij zelfs niet te vroeg met deze onthouding kunnen beginnen.

A. Ik beken, uit het gesprek, dat ik be-
luisterde, heb ik gemerkt, dat Jacob, en
Eduard, meer begrip hebben omtrent den
aard van des Heeren dag, dan ik zoude heb-
ben durven denken, ja dat zij op hunne kin-
derlijke wijze eenigzints beseffen, waarom
zij op Zondag niet zouden mogen spelen.
Nochtans zijn hunne denkbeelden nog zeer
duister, en niet minder bepaald; en zoo lang
ik niet kan zien, wat kwaad er in zij, dat
kinderen op Zondag spelen, zoude ik zwarig-
heid maken, hun die onthouding opteleggen,
welke toch niet anders kan, als hun min of
meer lastig vallen.

B. Gij zult mij gaarne toestemmen, mijn
Vriend! dat de Zondag geheel onderscheiden

is. en behoort onderscheiden te worden van andere dagen, en dat dit onderscheid voornamelijk hier in bestaat, dat deze dag geheel bestemd is tot openbare, en bijzondere Godsvereering.

A. Volkomen.

B. Verder! — dat wij, zullen wij het oogmerk van den Zondag bereiken, en daar aan beantwoorden, dit onderscheid behooren te gevoelen: en, dat dit gevoel juist gelegen is in zekere godsdienstige stemming van ons gemoed; even eens als wij op Feestdagen, tot het vieren van zoodanig Feest, behooren gestemd te zijn.

A. O ja!

B. Nog eens! — Dat deze stemming geen werk is van één oogenblik. — Dat onze ziel door herhaalde oefening, en door gewoonte op dien toon moet gestemd worden? Zoo dat men daar mede niet te vroeg kan beginnen, en vooral er op bedacht moet zijn, om zulks in de zachte gemoederen der teedere jeugd te bewerken.

A. Ook hier tegen kan ik niets inbrengen.

B. Eindelijk derhalven! — dat men bij kinderen, hoewel voor diepe redenering nog onvatbaar, dat gevoel, die stemming nogtans kan bevorderen, door zoo veel mogelijk op den

den dag des Heeren alles afteshijden, wat denzelve gelijkvormigheid met andere dagen zoude kunnen geven, en door de aandacht der kinderen te vestigen op het geene hen aan hunnen Schepper kan doen denken. Ofschoon een kind misschien met hetzelfde gevoel de geschiedenis van Romulus, en Caesar, als die van Joseph leest, hij zal toch eenmaal bij zich zelve denken: »Waarom mag ik op »Zondag wel lezen van Joseph, en niet van »Romulus of Caesar?» en het antwoord, het welk hij, op mijne wijze geleid wordende, zich zelve geven zal, moet, dunkt mij, dit zijn: »Om dat het heden Zondag is.» Dit, gevoegd bij het onderrigt, zal hem zeker gevoel inboezemen van onderscheid tusschen den Zondag en andere dagen, ja van de heiligheid, en achtbaarheid van dien dag: een gevoel, het welk hem zal bijblijven, en in rijper leeftijd vruchtbaar zijn zal: een gevoel, waar aan het ons, die reeds bejaard zijn, veelal ontbreekt.

A. Ik moet u gelijk geven, mijn Bernard! echter vreeze ik, dat uw plan eene uitwerking zal kunnen hebben, strijdig tegen uwe bedoeling.

B. Hoe meent gij dit, Aalbert?

A. Gij wilt uwen kinderen eerbied inboezemen voor den Zondag: zeer goed! Het mid-

B

del

del is allezints gepast; doch Kinderen zijn Kinderen. De onthouding van onschuldig spelen is voor hen een dwang; deze paart zelfverveling en verdriet. Het gevolg is natuurlijk zeker vooroordeel, zeker tegenzin tegen den Zondag, welken zij, daar het denkbeeld van onaangenaam bedwang zich aan denzelfven hecht, als eenen lastigen, en vervelenden dag beschouwen, terwijl zij, in rijper leeftijd, meer hun eigen heer en meester zijnde, gaarne dat juk afschudden, en wellicht tot losbandigheid, en ongodsdienstigheid overslaan.

B. Hier voor moet men zorgen.

A. Weet gij een middel, om het voortekomen?

B. Ik meene ja. Men gewenne de kinderen vroeg aan de stipte bijwoning van de openbare Godsdienst, men trachte hun dit als eene eere, of voorregt, als eene belooning van vlijt, en gehoorzaamheid te doen beschouwen, men pooge het hun aangenaam te maken, door hen te leeren opletten op de Gezangen, de Gebeden, de Prediking, en alles, wat bij de Godsdienst plaats heeft; hen, na den afloop der Godsdienstoefening te ondervragen over het geene, waar voor men denkt, dat zij vatbaar hebben kunnen zijn. — Voor het overige doe men tusschen, of na
de

de Godsdienstoefeningen eene wandeling met hen, men zondere eenige oogenblikken meerder, dan in de week, af, om hen te onder- rigten in de beginselen van de Godsdienstleer en de gewijde geschiedenissen. — Men wissele dit af, met het vermaak van Bijbelsche Prentenboeken, Bijbelsche Raadzels, nuttige Verhalen, stichtelijk Gezang, Muziek en al dat geene, 't welk de vatbaarheid der kinderen kan bereiken, en het gevoel van het onderscheid van den Zondag, op eene verlustigende wijze aankweeken.

A. Ik gevoel het gewigt van uwe redenering. En voorzeker, schoon alles, wat gij hebt voorgesteld, misschien met alle kinderen, en bij alle Ouders niet uitvoerlijk zal zijn, zie ik nogtans levendig de verpligting in, welke op ieder mensch ligt, om het te beproeven. Het zal, verbeelde ik mij, beter gaan, dan men denkt, indien men slegts wil, en zich in den weg stelt: en in allen gevalle, men kan met het een of het ander der voorgeslagen middelen eenen aanvang maken, naar dat men de beste gelegenheid daar toe heeft, en de meeste geschiktheid gevoelt, met de gegrondste hope, op eenig gewenscht gevolg. En ik geloove, dat wij, wanneer er eenige mogelijkheid is om overeenkomstig de vatbaarheid der kinderen alzoo te handelen,

ons zwaar bezondigen . indien wij zulks nalaten . Ik geloof zelfs , dat wij in dezen weg waarlijk voor ons zelve veel stichting zullen hebben , en onzen kinderen den Zondag genoeglijk zullen helpen doorbrengen ; ja zelfs hen door de week reeds zullen doen verlangen naar den Zondag , daar zij , eer zij het *waarom* regt vatten , dien dag zullen beschouwen als eenen dag van rust , van Godsdienstige uitspanning en aangename Godsvereering .”

Onze goede Broodbakker , te huis gekomen zijnde , dankte God , dat hij liet een en ander had gehoord , en schepte moed . Over de gesprekken dacht hij na . In den Heer *Laken* vond hij eenen man , welke ten opzichte van de Godsdienst nog zuiver en onbesmet was , de Heer *van Top* kwam hem voor een mensch te zijn , welke ook zeer wel dacht , en niet te eigenzinnig was , om onderrigt aantenemen , voor zoo verre hij de zaak niet genoeg mogt hebben ingezien . De handelwijze van den Heer *Laken* prees hij , en merkte daar in op , van hoeveel belang het zij , voor al te werken op het aankomend geslacht . Het geheele beloop overtuigde hem , dat er wel iets met vrucht tot verbetering kon gedaan worden . » De Heer *van Top* althans , zoo redeneerde » hij , schijnt besloten te hebben , het voorbeeld » van den Heer *Laken* te volgen in de opvoeding

voeding van zijne kinderen. Van den klei-
 nen *Jacob* en *Eduard* is veel goeds te wach-
 ten. Wie weet, of niet hier en daar nog
 opene ooren en gezeggelijke harten zullen
 aangetroffen worden." Deze gedachten had-
 den zulk eenen aanmoedigenden, en opwek-
 kenden invloed op hem, dat hij ernstig in de
 vreeze des Heeren voornam, om, zoo veel zijn
 beroep zulks toeliet, zijne Vrienden en Be-
 kenden aantespreken, en dezelve tot verbe-
 tering, inzonderheid ook omtrent het vieren
 van des Heeren dag, aantesporen.

Weldra vond hij daartoe eene gepaste ge-
 legenheid. *Hendrik Hamer*, de Smit, was
 met op het Zondagavond Gezelschap geweest.
Pieter Poel besloot, zoo ras hij kon, hem
 te bezoeken, en naar de oorzaak van zijne
 afwezigheid te vragen. Hij deed dit op een-
 en welgelegen dag, en trof er *Leendert*
Oudbos, den Landman, welke juist op het
 zelfde tijdstip, en om dezelfde reden den Smit
 was komen zien. En, zonder dat hij het zich
 had voorgesteld, kreeg het onderhoud tus-
 schen hun drieën zulk eene wending, dat *Pie-
 ter* het wel der moeite waardig oordeelde,
 het voornaamste daar van opteschrijven.

Ziet dan hier, het geene hij er van heeft
 aangeteekend.

Pieter Poel. Ik hope niet, Baas! dat eenige

ongesteldheid U voorleden Zondag avond heeft verhinderd, het Gezelschap bijtewonen.

Hendrik Hamer. Neen! lieve Vriend! maar mij werd een hangslotje gebragt om te herstellen, mijn knecht was niet te huis, en het hield mij langer op, dan ik had gedacht.

Pieter. Vindt gij vrijheid om zulke dingen op Zondag te doen, of te laten doen?

Hendrik. Vindt gij er zwaarigheid in?

P. Gelijk de Zondag niet geschikt is voor dagelijksch werk, zoo behoort ons beroep, op dien dag, stiltestaan.

H. Had ik het gedaan onder Kerktijd, dan zoudt gij misschien gelijk hebben: maar de Godsdienst was reeds geëindigd.

P. Te weten, de openbare Godsdienst-oefening: maar tot het vieren van den Zondag behoort meer, dan dit openbare werk. Het is daar mede niet afgedaan. Naar mijn begrip, betaamt het niet op Zondag eenig aardsch werk te doen, het zij voor, het zij tusschen, het zij na de openbare Godsdienst-oefeningen.

Leendert Oudbos. Maar, mijn goede Man! kijk eens, als ik nu uit de Kerk kom, en ik wil naar huis rijden, en daar breekt iets aan mijn chais, mag de smit dat dan niet verhelpen, om dat het Zondag is?

P. Bröertje, Bröertje! dat begrijpt gij immers

mers wel! wij moeten onderscheid maken, tusschen iets, dat noodzakelijk is, en iets dat wachten kan, of dat men voor den Zondag zoude hebben kunnen afdoen, misschien zou het met dat hangslotje wel hebben kunnen wachten tot Maandag. Maar, als gij op Zondag een ongeluk krijgt aan uw rijtuig, dan moet gij geholpen worden, want gij moet te huis wezen bij uwe dingen. Een Zieke kan ook niet wachten; de Doctor en Apotheker moeten altijd voor hen klaar staan. Jezus, onze groote Leermeester, heeft gezegd wanneer iemands Os, of Schaap in een sloot viel op Sabbath, dat men dan het beest daar uit moet helpen, ofschoon het op Sabbath is. (*)

L. Maar wat kwaad steekt er toch in, behalven dat geene waar gij van spreekt, op Zondag het een of ander op het laud te doen, wanneer men maar trouw te Kerk geweest is? De beesten moeten wel op Zondag gemolken worden; in den Hooi- en Koren Bouw moet men ook wel werk doen, wanneer het, gemaaid, op den grond ligt, of op roken staat, en er komt verandering aan de lucht. Als er regen op til is, dan kan men het goed niet laten bederven.

H. Regt zoo, Man! gij hebt het juist gevat. Waarom zou men niet zoo het een en ander mogen doen op Zondag, wanneer men

(*) Lucas 14: 5.

er de Godsdienst niet om verzuimt, en vooral 's avonds na Kerktijd?

P. Lieve Vrienden! gij maakt al weder geen onderscheid tusschen het geene noodzakelijk is, en het geene zonde kunnen wachten. Gij schijnt ook niet te bedenken, wat eigenlijk het oogmerk van den Zondag is.

H. Wat denkt gij dan, dat het oogmerk van den Zondag is.

P. Als ik een geleerd man was, Baas! zoude ik u dat beter kunnen beduiden, dan ik nu in staat ben. Ik zal het U evenwel zoo goed zeggen, als ik kan. Het oogmerk van den Zondag is, zoo veel ik weet, tweërlei. Vooreerst, op dat wij God opzettelijk zouden dienen. Ten tweeden, op dat wij zouden opgeleid, en toebereid worden tot, en voor het hemelsch leven: en daarom ben ik van oordeel, dat de Zondag van alle andere dagen behoort onderscheiden te worden, en dat alle gewone wereldsche bezigheden als dan moeten stilstaan.

H. Is het oogmerk van den zondag zoo als gij dat uitlegt, daar heb ik niet tegen: maar, dat er uit zoude volgen, dat alles dan moet stilstaan, dat begrijp ik niet.

P. Laten wij er eenvoudig over redeneren. Ik heb het woord *opzettelijk* gebrnikt, en daarop moet gij vooral letten. Luistert nu
maar!

maar! wij moeten eigenlijk alle dagen God dienen, door te lezen in den Bijbel, en door te bidden, ook door te spreken tot eer van God, en te doen het geene Hij bevolen heeft. zelfs kunnen wij ons beroep op zulk eene wijze waarnemen, dat wij daarin den Heeredienen; wanneer wij het doen naar zijnen wil, uit gehoorzaamheid aan Hem, en tot Zijne eere. Wij kunnen, en wij moeten derhalven, wel alle dagen God dienen; evenwel gaat dat op zondag nog anders, als door de week. De Heer heeft gezegd: » Zes dagen zult gij arbeiden, en al uw werk doen; maar de zevende dag is de Sabbath des Heeren uwes Gods, dan zult gij geen werk doen." Zoo dat op de gewone dagen ons beroep de hoofzaak is, waar bij, en waar onder het dienen van God niet mag vergeten worden; maar op den zondag is het dienen van God de hoofzaak, en daar bij mag aangeene dagelijksche bezigheden gedacht worden. Daarom zeg ik, dat wij op zondag den Heere *opzettelyk* moeten dienen: en dat moet niet blijven bij de openbare godsdienstoefeningen; want die hebben in de week ook plaats. In groote Steden wordt wel op dinsdag, woensdag en vrijdag, het zij des voormiddags, het zij des avonds Godsdienst gehouden; nogthans gaan de winkels en de handwerken

ken hunnen gang, en op zondag moeten die stilstaan: — alweder een bewijs, dat wij op zondag God opzettelijk moeten dienen, en dat die dag geheel anders is, als de vorige dagen.

L. Dat laat zich zeker hooren. Evenwel kan ik nog niet zien, dat het kwaad is, tusschen beiden het een of ander te verrigten.

P. Hoor eens! mijn beste! als wij zien op onze verpligting aan God, dan moeten wij zeggen: waarlijk één dag van de zeven is niet te veel, om aan God te geven: en, als wij er wel over denken, dan zullen wij er op studeeren, om, op dien dag, zoo veel mogelijk tot God en tot hemelsche dingen opgeleid te worden; en dan zal het ons verdrieten en bedroeven, wauneer er iets tusschen beide voorvalt, dat ons daar van afrekt. Wij zullen dat rekenen, als iets, dat aan God ontnemt het geene Hem toekomt. En als iets dat ons schade doet. En, zien wij op ons zelve, dan zullen wij op dien dag, zoo veel wij immer kunnen, alle wereldsche dingen ter zijde stellen. Neem eens, bij voorbeeld, gij gaat immers naar de kerk met oogmerk, om aldaar geleerd, en gesticht te worden; dat wil ik althans van u gelooven: maar hebt gij ons niet dikwijls in het gezelschap geklaagd, dat gij weinig begrijpt van het geene de leer-

aar zegt, en dat gij er zeer veel van vergeet. Waar door komt dat? — Een mensch kan niet wel aan twee dingen tegelijk denken. Als gij voor kerktijd op uw land iets doet, dan blijft dat in uwe herssens hangen terwijl gij in de kerk zit: dan hoort gij ook maar half het geene er gezegd wordt. Als gij, na de preek, weder eenige aardsche bezigheden bij de hand vat, dan wordt uwe aandacht daar op gehecht, en is het dan wel wonder, dat gij van de preek weinig begrijpt, en veel vergeet? Verbeeld u eens eene dienstmaagd in een winkel; zij was te kerk, zij zat aandachtig, zij werd door een woord getroffen, zij ging met indrukken naar huis: maar naauwlijks heeft zij zich uitgekleet, of daar komt volk in de winkel, zij moet de menschen helpen, zij moet het geld ontvangen; die menschen spreken ondertusschen over allerlei dingen: en het arme meisje vergeet daar door het geene zij gehoord had, en zij verliest de goede indrukken, welke in haar verwekt waren, en het is voor haar even eens, als of zij de Godsdienst niet had bijgewoond.

H. Gij rededeert er sijntjes over vriend! ik kan er niet veel tegen zeggen. Het wil er evenwel nog zoo niet bij mij in. Mij dunkt, indien het zoo kwaad ware, na het uitgaan van de kerk, wat te werken, of wat te

te koopen en te verkoopen, dan zoude de overheid zulks wel verbieden.

P. Wel baas! dat is juist van pas. Het is niet lang geleden, dat ik in het 19e hoofddeel van Matthaeus las. In het begin had de Heiland gezegd, dat het niet goed was, dat man en vrouw zich van malkanderen lieten scheiden. De Pharizeen spraken toen eveneens als gij, en beriepen zich op het bevel van Mozes, dat een man eenen scheid-brief moest geven aan zijne vrouw, wanneer hij iets tegen haar had, als of daar uit volgde, dat het geene zonde ware van elkander te scheiden maar Jezus antwoordde hier op: «*Mo-*
»zes heeft van wegen de hardigheid uwer
»harten u toegelaten (let wel, *toegelaten,*
»*van wegen uwe hardigheid*) uwe wijven te
»verlaten; maar van den beginne is het al-
»zoo niet geweest.» En waarlijk! ik zoude mij schamen, indien ik behoorde onder zulke zwakke en ongodsdienstige menschen, om welker wille de wijze en goede overheid zich verplicht vindt vrijheid te verlenen, om na de Godsdienst het een en ander zijn' gang te laten gaan.

L. Ik weet het wel, men kan het tegen u met redeneeren niet volhouden, Maar met dat al, is het zoo wat voor winkeliers om hun' winkel te sluiten, zoo lang de Overheid
zulks

zulks niet algemeen beveelt. Wanneer een vrome winkelier op den geheelen Zondag niets wil verkoopen, en anderen doen het, om dat de Overheid het vrij laat, dan gaan de menschen ook naar dezen, en halen het geene zij begeeren, en zoo doende raakt mijn goede man zijne nering kwijt.

P. Ik geloof niet, dat het zoo erg zou loopen: maar stel eens het begon zich zoo te laten aanzien, dan zoude ik mij nog houden aan het geene de Heer Jezus heeft gezegd »wat baat het eenen mensch, zoo hij de geheele wereld won, en leed schade aan zijne »ziel?» (*) en wederom op eene andere plaatse: »die om mijnent wille alles zal verlaten hebben, dien zal het rijkelijk vergolden worden.» †) Maar, gewisselijk, vrienden! het heeft geen nood! onze broodwinning, en den zegen daar over hangt alleen af van God. Als wij Gods gebod overtreden, dan wil Hij ons dien zegen niet verlenen. Hebben wij hem nog meer lief, dan ons beroep, dan zal Hij wel zorgen, dat wij geen gebrek lijden, een partij menschen mogen in het eerst, de winkel, daar gij van spreekt, verlaten, zij zullen wel wederkomen. Daar zijn vele voorbeelden van. En in alle gevallen, in dien

(*) Matth. 16: 26.

(†) Matth. 19: 29.

dien wij niet anders zullen laten, als het geene de overheid verbiedt, dan mogen wij ook liegen, en ons dronken drinken, zoo veel wij maar willen: want de overheid verbiedt zulks niet.

Neen, Man! als wij het werken, het koo-
pen, en verkoopen op Zondag niet willen na-
laten, zoo lang de Overheid het niet ver-
biedt, dan gedragen wij ons gelijk paarden
en muilezels, welke door dwang moeten ge-
regeerd, en beteugeld worden. En dat voegt
aan geen redelijke menschen.

H. Leendert heeft gelijk, dat men tegen
u met redeneren niet is opgewassen, gij
pleit, als een Advocaat wanneer ik u hoor
spreken, dan zoude ik moeten zeggen: » Waar-
» lijk men mag op Zondag volstrekt geene
» aardsche bezigheden verrigten, behalven die
» volstrekt noodzakelijk zijn." maar het duurt
niet lang, of ik denk er weder anders over,
en dan zie ik niet, dat het er zoo naauw op
aankomt. Er zijn toch brave en verstandige
menschen, welke wel het een en ander op
Zondag doen: bij voorbeeld Jufvrouw Zach-
taart, zulk eene verstandige en godsdienstige
vrouw, welke den geheelen Bijbel bijna van
buiten kent. Deze zit zondags avonds wel
koussen te breijen. Daar moet dan geen kwaad
in steken. En als die Jufvrouw breit dan
mag

mag ik ook wel een hangslotje, of iets dergelijks herstellen op Zondag.

L. Wel Baas! waarom niet? er zijn, naar ik hoore, wel meer Jufvrouwen, ja zelfs groote Mevrouwen, welke op Zondag avond breijen en naaijen, en kunstiger dingen doen.

P. Indien de vrienden het niet zeiden, zoude ik het niet kunnen gelooven, en omtrent die Mevrouwen, waar van Leendert heeft gehoord, twiifel ik, of hij het wel regt verstaan heeft, of misschien is het laster. De Mevrouwen zijn fatsoenelijke menschen, en zij hebben eene goede opvoeding gehad, zoo verbeelde ik het mij ten minsten van het grootst gedeelte, en ik kan niet denken, dat deze zulke dingen op Zondag zullen doen.

L. en H. Wij moeten toch over dit stuk van den Zondag nog eens nader met elkander spreken.

Vol gepeins over zijn wedervaren ging onze verstandige en brave ijveraar henen naar zijn huis, en deelde het gesprek, toen hij het opgeschreven had, mede aan zijne godvruchtige huisvrouw, welke benevens hem veel hope had op de teregtbrenging van den Smit, en den Landman. Het bleek toch, volgens het oordeel der opmerkzame vrouw, dat zij bijna overreed waren, en in het laatste woord, dat zij den Bakker hadden gezegd, eer hij

heen

heen ging, lag toch opgesloten, dat zij zich gaarne wilden laten onderrigten en overtuigen.

Pieter, door deze aanmerkingen van zijne vrouw geholpen, ging nog verder, en dacht: »Misschien komen deze vrienden te regt, en »wie weet, welke de gevolgen zullen zijn, »van het geene tusschen den Heer *van Top*, »en den Heer *Laken* is voorgevallen!» —

»Het eene en het andere zou, indien het »den Heere behagen mogt ons Dorp nog »weder opterigten uit het diep verval, eene »goede uitwerking kunnen hebben op menig »ander mensch, en huisgezin. Het Ko- »ningrijk Gods toch is, gelijk de Heer dat »in gelijkenissen voorstelde, als een mostaard- »zaad, en als het zuurdeeg, alzoo gaat het »met het goede, zoo wel als met het kwade.» »Ja, mijn Schat! zeide zijne huisvrouw, »laten wij maar aanhouden in het bidden, »en verder doen, wat in ons vermogen is, »wie weet, wat onze goede en ontfermende »Heer aan dit Dorp nog doen zal. Dit ge- »loof ik althans gewisselijk, indien er ver- »betering komt in het heiligen van des Hee- »ren dag, dat het overige dan wel volgen »zal. Wanneer men dien dag misbruikt, en »met andere dagen gelijk stelt, dan kan er »wel meer door, dan komt er meerder ver- »wildering. Gij zult u nog wel kunnen te

»bin-

» binnen brengen, dat de verbastering daar
 » mede hij ons begonnen is: maar komt de
 » eerbied voor dien dag weder te rug, dan
 » zal er ook meer en beter op het woord
 » gelet worden, dan zal het meer vrucht
 » doen, tot verbetering in alle opzigten, en
 » dan zal de Heer ook met Zijnen tijdelij-
 » ken zegen tot ons weder keeren.”

Met die zelfde gevoelens, [en aangename
 uitzigten beziend, verlangde onze *Poel* om
 nader met zijne Vrienden te spreken, over-
 eenkomstig hunnen wensch: — maar, met
 dat van die Jufvrouwen, en van die Me-
 vrouwen wist hij geenen weg, hij kon het
 alzo min verwerpen, als gelooven, hij
 wenschte eenige zekerheid daaromtrent te
 hebben, — maar hoe achter het geheim te
 komen? — en, indien het eens waar mogt
 zijn: hoe dan die menschen te regt te bren-
 gen, of ten minsten de ergernis bij zijne
 Vrienden wegt nemen? — De eerste en
 kortste weg was voorzeker bij Jufvrouw
 Zachtaart zelve te gaan; maar dit oordeelde
 hij niet geschikt, alzo hij niet gemeenzaam
 was aan haar huis, daar en boven, hoe
 zeer ook boven zijne bekenden, met een
 juist oordeel, en vele kundigheden voor-
 zien, dacht hij laag van zich zelve, en
 wantrouwde hij zijn doorzigt en bekwaam-
 C heid.

heid. Hij werd dan te rade om zich te vervoegen bij iemand, welken wij voor kundiger, dan hij zelf was, aanzag, en met wien hij vertrouwelijk spreken kon. De Rentmeester van het Dorp, de Heer *Frederik Ralaf*, kwam hem terstond in de gedachten, een man van bekende kundigheid, en geoefendheid in de Waarheden, van beproefde eerlijkheid en braafheid, en voorbeeldig in Godzaligheid. Hij leverde niet alleen brood in deszelfs huisgezin, maar die Heer haalde hem zelfs aan, hield hem wel eens bij zich op een kopje Thee, en kwam wel eens eene pijp bij hem rooken, om wat met hem te komen praten.

Pieter besloot dan den rentmeester eens te gaan bezoeken, en hij heeft zich over dat besluit niet beklagd. Het was als of eene onzichtbare hand zijnen weg bestuurde. — Hij vond den rentmeester te huis, en hij trof daar juist den Heer *Willem van Vaaren*, schout van de plaats, aan, welke jegens allen, zelfs de geringsten, altijd even vriendelijk, en bescheiden was: en hier in mogt hij van achteren eene bijzondere leiding erkennen, en den Heere danken, die hem in zulk eene gelegenheid had gebragt, om zelfs veel meer goeds uittewerken, dan hij zich had kunnen voorstellen:

Dan, laten wij niet vooruitloopen. Ieder zal wel even nieuwsgierig zijn en, verlangen te lezen, hoe het bij den Rentmeester is afgelopen. Wij willen eerst aan die begeerte voldoen, en zullen de redenen, welke bij dien Heer gewisseld zijn, alweder volgens de aantekeningen van den bakker mededeelen.

Schout. Het is mij aangenaam, mijn waarde Poel! u hier te ontmoeten. Ik heb sedert een' geruimen tijd u niet gezien. Hoe gaat het u?

Bakker. Ik heb verlangd u te zien, mijnheer! menigmaal was het mijn voornemen u eens een kort bezoek te brengen, maar ik werd telkens verhinderd. Somwijlen wederhield mij ook de vrees, dat ik u ongelegenheid zoude aandoen. Ik verblijde mij in uwen welstand, en wat mij aangaat, ik heb veel stof om den Heere te danken, voor den zegen, welchen hij geeft over mijn beroep. Hij toont, dat de genen, die op hem vertrouwen, niet beschaamd worden. Indedaad, sedert ik op zondag niet verkoop, als alleen voor zieken, en ingeval van de uiterste noodzakelijkheid, het welk nogtans zelden voorkomt, gaat het mij veel beter dan te voren.

Rentmeester. Kon men alle menschen hier van overtuigen, vriend! de Zondag zou minder misbruikt en beter gevierd worden.

B. De menschen zijn over het algemeen te zwak in hun geloof aan de al regcerende Voorzienigheid: en zij schijnen niet te kunnen begrijpen, dat die Voorzienigheid, almagtig, regtvaardig en goedertieren is; gelooft Mijnheer dat ook niet?

R. Het is maar al te waar. En daar door neemt men hier een weinig, en daar een weinig, en zoo doende raakt het wezenlijke, en de kracht van de Godsdienst allengs verloren.

B. Gij brengt mij door deze aanmerking juist op het stuk, waar over ik U kwam spreken, en waar over ik tevens de gedachten van Mijnheer den Schout gaarne wilde hooren

S. Wat mag dit zijn?

B. Mij werd onlangs gezegd, dat Jufvrouw Zachtaart op Zondag in haar voorkamer, bij het glasraam zit te naaijen, en dat er zelfs aanzienlijke Mevrouwen zijn, welke dat doen. Ik zie dat (wel eens van menschen, welke geheel naar den smaak der wereld zijn, en geen gevoel of besef van Godsdienst hebben, maar van deze Jufvrouw, en van andere aanzienlijke Vrouwen kan ik het bezwaarlijk gelooven, om dat ik het van zulke menschen niet verwacht: en nogthans moet ik het gelooven, om dat het mij is gezegd door

door iemand, welke zich in 't geheel niet ophoudt met lasteren of kwaadspreken, maar ik heb er toch het mijne niet van, zoo het niet waar mogt zijn, zoude ik mij verblijden, en het tegenspreken, om daar door de eer van die menschen optehouden, maar indien het onverhoopt waar mogt zijn, zoude ik mij niet minder verblijden, wanneer zij van hare zwakheid en verkeerdheid mogten afgebragt en genezen worden.

S. Gij keurt het dan af, dat men op zondag de brei- of naainaalden in de hand neemt.

B. Ja, mijnheer!

S. Wat kwaad vindt gij er in?

B. Aardsche en ligchamelijke bezigheden, welke men vermijden kan, komen, volgens mijne gedachten, op zondag niet te pas. Wij hebben zes dagen in de week, waar op wij genoeg voor het tijdelijke kunnen zorgen en werken, de zondag is voor de dienst van God, en voor de zaligheid van onze ziel geschikt.

S. Te weten, voor zoo lang als de openbare Godsdienst duurt!

B. Met uw welnemen mijnheer! mij dunkt, dat het waarlijk niet te veel is, den geheelen dag tot het zoeken van God, en het onderhoud van het leven onzer ziel te besteden. En, wanneer ik alle harten naar mijn

eigen afmeest, dan zoude ik zeggen, dat wij te veel verliezen, wanneer wij na de openbare Godsdienst door aardse dingen afgetrokken worden. Wanneer iemand na het hooren van de preek, het overige van den dag met wereldsche bezigheden doorbrengt, dan loopt hij gevaar, om te vergeten het geene hij heeft gehoord. Ik zoude zulks kunnen vergelijken bij iemand, welke een goede maaltijd heeft gedaan, en terstond daar op eene purgatie, of een braakmiddel inneemt; of ook bij iemand, welke een heilzaam geneesmiddel heeft gebruikt, en daar op eene menigte water drinkt, waar door de kracht van het geneesmiddel wordt verzwakt; of eindelijk ook nog bij eenen dienstknecht, wien zijn Heer eene gewichtige boodschap aanbeveelt waar over hij veel te denken heeft; doch, welke henen gaande met zijne medgezellen over andere dingen praat, en daar door, zoo niet alles, nogthans het voornaamste van het geene hij had moeten zeggen, vergeet.

R. Ik geloof, dat gij gelijk hebt, wat de zaak op zich zelve aangaat, maar gij trekt het misschien wat te verre met uwe gelijknissen, in de ooren van sommigen zouden die min of meer beledigend kunnen klinken, en eene ingewikkelde beschuldiging schijnen, als of zij met opzet de gedachten poogden af-

tetrekken van het geene zij gehoord hebben: althans het breijen en naaijen zijn nog al zoo hinderlijk niet. Onder dergelijke bezigheden, welke weinig aftrekken, kan men wel blijven denken aan het voorstel van den Predikant.

B. Men heeft er toch ook al zijne hersens bij noodig, en, ben ik instaat, om onder het breijen aan de preek te denken, dan zal ik het zonder breijen nog beter kunnen doen.— En al geve ik toe, dat het iemand in 't geheel niet aftrekt, zoo vrage ik u evenwel, mijne Heeren! of het op zondag welvoeglijk is, en of het niet een kwaad voorbeeld geeft.

S. Maar mijn beste man! wat zal men toch den geheelen zondag avond uitvoeren? Men wordt eindelijk stomp van aanhoudend lezen: men wordt ook weldra moede van het bepaald denken over de preek: de gesprekken daar over zijn ook ligt uitgeput. — En wat dan? is men alleen, men verveelt zich zelve, of allerlei ijdele, en zelfs zondige gedachten komen in de hersens op, heeft men iemand bij zich, men komt ongevoelig tot gesprekken waar in men zich schuldig maakt aan laster, achterklap of vooroordeelen van zijnen even-mensch. Is het dan niet beter, dat men eenige bezigheid, welke weinig aftrekt, bij de hand vat, of dat men door eenè geoor-

loofde uitspanning op eene onschuldige wijze den tijd kort?

B. Ik wil wel toegeven, mijnheer! dat het breijen, en naaijen, en soortgelijke dingen op zondag minder kwaad is, dan erg denken, en lasteren; maar dat het beter zoude zijn, kan ik niet toestemmen.

S. En waarom niet?

B. Als men dus mag redeneren, dan zoude men ook, wanneer uw knecht, door praten met zijne kameraads uwe bevelen telkens vergeet, tot zijne versooning kunnen zeggen; »het is toch beter, dat hij zijnen tijd »verpraat, dan dat hij zijnen Heer besteelt » maar is dat naauwkeurig gesproken? zoude men niet moeten zeggen: »het is minder slecht »dat hij zijnen tijd verpraat, dan dat hij zijnen Heer besteelt.»

R. Ik gevoel, waar onze *Bakker* heen wil, hij wil zeggen, dat het verrigten van zoodanige bezigheden, wel minder kwaad is, dan iets anders, maar dat het evenwel kwaad is, en daarom niet kan verschoond worden.

B. Voorwaar, mijnheer! gij vat het wel, en gij helpt mij goed op het spoor. Het spreekwoord zegt: »in het land der blinden »is Eenoog Koning.» maar is Eenoog evenwel niet een gebrekkig man? Die slechts ééné bijzit houdt, is cerbaar in vergelijking van hem

hem, die er vele heeft; maar kan hij uit dien hoofde een kuisch mensch genoemd worden? diefstal is minder kwaad, dan moord; maar houdt diefstal daarom op zonde te zijn? verbeeldt u iemand, welke een' geruimen tijd in eenen kring van vloekers heeft moeten verkeeren, alwaar men telkens de naam van God en van den Heere Jezus misbruikt, en waar hij gednrig bij weder en wind hoorde zweeren. Wanneer zulk een in een gezelschap komt, waar men zich van die grove zonden onthoudt en slechts nu en dan een enkel stopwoord gebruikt, als *waarachtig*, *mijn Gut*, en dergelijke, te dwaas om te noemen, zal hij dan niet deze laatsten voor brave, zedige, iugetogene menschen aanzien? — Zij zijn dat ook, in vergelijking van de anderen: maar kan men om die reden hen van oneerbiedigheid jegens God, en losheid der tonge vrij spreken, of dergelijke stopwoorden goed heeten?

R. Volstrekt niet, ofschoon het ééne minder kwaad is, dan het andere, het is nogthans kwaad; en dat zal mijnheer de schout ook gaarne toestemmen.

S. ó Ja!

B. Wel nu, mijne Heeren! dan mag ik ook zeggen: »het naaijen, en breijen op zondag is wel minder kwaad, dan lasteren, kwaad-

denken, en dergelijke grove zonden; maar het wordt daar door niet goed, het blijft kwaad, het is ook zonde, om dat het op den zondag niet voegt."

S. Ik moet u dat gewonnen geven; maar, mijn lieve Bakker! wanneer men nu evenwel niet meer kan denken, of spreken, of lezen over stichtelijke onderwerpen, en men gevoelt zondige gedachten opwellen, men bemerkt, dat het gesprek eene verkeerde rigting krijgt, doet men dan niet wel, dat men van twee kwaden het minste kiest? of weet gij er iets anders op?

B. Indien het waarlijk zoo is, dan moet men wel zulk eenen weg inslaan, Mijnheer! maar, die belang stelt in de Godsdienst, en het gewigt, en de dierbaarheid daar van beeft, zal in zulk een geval bedroefd zijn, dat hij zoo zwak is, en zulk eene vrijheid moet gebruiken. Ik vreeze, dat men dikwijls zich verbeelt, van twee kwaden het minste te kiezen, terwijl men intusschen in grooter kwaad vervalt, en zelf wel alzo wil, of dat men niet alles beproeft, eer men tot zulk eene keuze overgaat. Ik verbeelde mij de zaak op deze wijze: als iemand onder breijen en naaijen, en dergelijke bezigheden zijn gedachten nog kan bepalen bij goede dingen dan zal hij dit ook wel kunnen doen zonder breijen of

of naaijen; en iemand kan onder het breijen en naaijen even zeer tot zondige gedachten komen, als wanneer hij stilzit zonder iets te doen. Ik voor mij zoude ten minsten eerst alles doen, wat ik kon, om te beproeven, of ik aan mijne hersens wat rust kon verschaffen, en daar na weder op het ander stichtelijk gesprek of denkbeeld komen, eer ik de toevlugt name tot een middel, het welk welligt erger is, dan de kwaal.

Ik heb eens eene aanmerking gehoord van eenen Godvruchtigen Predikant, welke bij dit stuk zeer te pas komt.

Bij gelegenheid dat iemand hem vraagde:
 » of hij niet te veel vergde van ongeoefende
 » menschen, welke ongewoon zijn aan in-
 » spanning van geest, en bij den kleinen
 » voorraad van denkbeelden, vooral van Gods-
 » dienstige denkbeelden, bij het gemis van
 » opleidende boeken, na tweemaal met aan-
 » dacht, en wanneer dit ontbrak zou het nog
 » minder mogelijk zijn, ter kerk geweest te
 » zijn niet wel zonder verveling (en daar
 » toe behoort verscheidenheid) den geheelen
 » zondag avond zoo kunnen doorbrengen,
 » als ja wel wenschelijk en betamelijk ware,
 » maar in dezen stand met die beperkte lig-
 » chaamskrachten en zielsvermogens, zelfs
 » met den besten wil onuitvoerlijk is; gaf
 » hij

» hij dit antwoord: » mijn lieve vriend! Ik
 » weet het, dit bezwaar heeft bij de meeste
 » menschen plaats ja, wat zal ik zeggen?
 » het is gedurig mijn' klagt. Ik ondervinde
 » het helaas! al te veel aan mij zelve maar
 » moet ik daarom ophouden mij zelve op-
 » tewecken om hier tegen te strijden, en mij
 » te benaastigen om het toch zoo ver te bren-
 » gen, als ik immer kan: of moet ik omtrent
 » anderen toegeefflijker zijn, dan omtrent
 » mij zelve? Neen die ongeschiktheid is en
 » blijft een' stoffe van schaamte, van droef-
 » heid en een ongelukkig gemis, — het
 » Godsdienstig denken is en blijft pligt en
 » zaligheid. Wij verdorvene zondaars zijn ge-
 » neigd om in onze ongeschiktheid te berus-
 » ten, en traag in het benaastigen ter verbe-
 » tering. Als wij onzen pligt achter onze on-
 » bekwaamheid schuiven, dan zien wij den-
 » zelve niet meer, dan komt er van de be-
 » trachting, althans van verbetering niets; ge-
 » tuige zij de ondervinding! maar plaats en wij
 » den pligt naast de onbekwaamheid, dan is
 » er hope, dat wij door oefening en door ge-
 » bed toch een weinig verder zullen komen,
 » en allengs meer hebbelijkheid verkrijgen:
 » om den dag beter den Heere waartenemen.
 » Laten wij ons bedroeven over ons gebrek.
 » laten wij ons best doen om het te boven te
 » komen, en laten wij dan, onze ongeschik-
 heid

heid gevoelende, ons troosten met Gods ontferming in den Heere Jezus Christus, daar Hij weet wat maaksel wij zijn — beginnen wij met dien troost, dan strekt dezelve, door onze traagheid, ons ligt ten verderve: maar eindigen wij er mede, dan behoedt dezelve ons voor mismoedigheid, en vuurt onzen ijver aan in het jagen naar verbetering, en naar volmaaktheid.”

R. En, al ware het, dat iemand, in staat mogt zijn, om door eenig onschuldig en weinig afstrekend handwerk de zelfsverveling niet alleen te verdrijven, maar zich ook te wapenen tegen gedachten en gesprekken, welke altijd, en inzonderheid op des Heeren dag ongeschikt zijn, ja, al konde hij onder dat handwerk bepaald blijven bij het gene op den Zondag voegt, dan geloof ik toch, dat dit zeer weinigen te beurt zal vallen, en ofschoon het mij gelukte, ik zoude het echter niet verkiezen, om dat het een kwaad voorbeeld geeft aan anderen, gelijk onze vriend zulks te regt heeft aangemerkt.

B. Juist, Mijnheer! Ik zelf heb dit ondervonden: want bij zekere gelegenheid eenen mijner vrienden onder het oog brengende, dat hij kwalijk deed, daar hij op Zondag iets, dat hem gebragt werd, herstelde in zijn winkel, beriep hij zich op het voorbeeld van

Juf-

Jufvrouw Zachtaart. en ik heb dat aan de Heeren verteld, of zij daar ook iets van mogten weten, en, als het waar is, er iets aan kunnen doen; want waarlijk, indien fatsoenlijke menschen zich zoo veel vrijheid vergunnen, en dat zelfs aan de ramen zittende, dan ziet elk dit; die voorbijgaan, ergeren zich, of worden gestijfd in hunne ongodsdienstigheid, de Dienstboden zeggen: "als Jufvrouw » op zondag naait, dan mogen wij op zondag » de straat wel aanvegen of iets anders doen, » de landman zegt: ik mag dan op zondag » wel een hoekje van mijn bouwland omspitten." een ander zegt: "ik mag dan ook » wel op zondag mijn winkel in orde schikken, of eenige boomtakken in mijn hof » aanbinden!" Zoo kan elk dan voortgaan, en doen wat hem lust, onder allerlei voorwendsels: wat zal er dan eindelijk van den zondag worden? waar aan zal dan toch op het laatst het onderscheid blijken tusschen den dag des Heeren, en de werkdagen?

S. Wel vriend! Ik danke God, dat ik u hier heb ontmoet. Zoo diep had ik het stuk niet ingezien. Gij hebt mij volkomen overtuigd. Ik wensche in mijn huisgezin althans meerder gezetheid, en stichtelijkheid inte voeren; en ik hope voortaan al mijn gezag in mijn Ambt aantewenden, om het openbaar

en

en stellig misbruik van den dag des Heeren tegentegaan, en, voor zoo verre zulks meer bedektelijk, of ingewikkeld geschiedt, door vriendelijke vermaning, en toespraak, mijne bekenden optewekken, om zich van alles, wat op dien dag niet voegt, te onthouden.

Pieter Poel, te huis gekomen zijnde, verhaalde aan zijne Huisvrouw de aangename ontmoeting met den Schout, welke hij aan het huis van den Rentmeester had gehad, en de hope welke hij daar uit schepte, dat er eene gewenschte verbetering zoude komen. Om-trent jufvrouw *Zachtaart*, had de rentmeester verzekerd, dat de bakker wel onderrigt was; maar hier van zeide hij niets aan zijne huisvrouw, omdat hij met den rentmeester en den schout had afgesproken, dat zij het zouden stilhouden, ten einde hare eer bij wel-denkenenden te bewaren; en dat zij, schoon nog geene bijzondere kennis hebbende aan deze jufvrouw, welke nog niet lang op het dorp had gewoond, gelegenheid zouden zoeken, om haar van deze verkeerde handelwijze aftebren-gen. *Poel*, en zijne huisvrouw vonden zich niet weinig gesterkt, en aangemoedigd in hun voornemen om alles, wat in hun vermogen was, en onder hun bereik viel, aantewenden tot verbetering van hunne dorpsgenooten, en ter behouding van de plaats hunner inwoning.

En

En de Heer zelf werkte door eene onzichtbare hand mede, gelijk achterna bleek. Dat duurde zelfs niet lang; op eene aangename wijze werd hij door de ontdekking hier van verrast bij zijnen korenkooper, aan wien hij op zekeren dag eenigen voorraad van tarwe kwam bestellen. Deze korenkooper, *Robert Geerstenaar* genaamd, was een bedaard en zedig man, doch had tot dus verre behoord onder die genen, welke wel geene volslagen verachters van de Godsdienst zijn, maar nogthans het met den zondag juist zoo naauw niet nemen. Onze bakker vond hem ernstiger en ingelogener dan naar gewoonte. Naar de reden vragende, antwoordde hem zijn vriend de korenkoper, dat de preek, welke hij den vorigen zondag des namiddags had gehoord, en inzonderheid een gesprek daar over met zijnen neef *Simon Snel*, bode van het dorp, hem ruime stof tot ernstig nadenken over hem zelve, en over de geheele gemeente gaf; — dat hij zich schaamde en bedroefde over zijn verzuim, en achteloosheid in het waarnemen van des Heeren dag; — dat hij nu beter dan ooit begreep, wat er toe behoort om dien dag regt te vieren: — dat hij tevens geloofde, de oorzaak van het algemeen verval voornamelijk gelegen te zijn in het misbruik van dien dag, en niets vu-

riger wenschte, dan voor zich zelve hier in verbetering te maken, en ook anderen tot verbetering optewekken.

De Predikant had juist op den vorigen Zondag des namiddags gepredikt, over de 38^e Afdeeling van den Heidelbergschen Catechismus, waar in het vierde Gebod behandeld wordt. De Bakker merkte met blijdschap, uit het bericht van zijnen Vriend, dat deze Preek niet ongezegend was geweest, en ontdekte tevens bij deze gelegenheid in den bode, wien hij nog niet van bijna kende eenen nieuwen medehelper, ter bereiking van zijn groote doel, en ter vervulling van zijne wenschen. Hij deed uit dien hoofde zoo veel vragen aan den korenkooper, dat deze besloot hem het gesprek met zijnen neef, van het begin tot het einde, te verhalen, zoo als hier volgt:

» *Simon Snel, gerechtsbode.* Wel neefje! wat zegt gij van onzen predikant? hij heeft, dunkt mij, gisteren nog al wat afgedaan, bij gelegenheid, dat hij over het vierde gebod predikte.

Robert Geerstenaar, korenkooper. Ja, neef! hij heeft veel gezegd. Hij was zelfs ijverig en vurig. En, schoon ik het niet in alles met den man eens ben, moet ik nogtans
D be-

bekennen, dat het gene hij zeide, goed op zijne beenen stond.

Simon Snel. Dat denk ik! maar, wat was het dan, waar in gij het niet met hemeens waart?

Robert Geerstenaar. Ik gevoel de betamelijkheid, om eenen dag aftezonderen tot gezamenlijke en openbare Godsdienstoefening. Ik geloof ook, dat het om het even is, welk eenen dag men daar toe bepaalt, mits allen denzelfden dag vieren; maar dat wij tot zulk eene stipte waarneming van dien dag zouden verbonden zijn, als de oude Israëlieten, kan ik nog niet inzien.

Simon. De vraag zoude zijn, of wij niet reden hebben, om de stiptste waarneming van dien dag ons zelven vrijwillig opteleggen, al waren wij daartoe niet verbonden. Maar, wat deze verbindtenis aangaat, het heugt mij, dat onze Predikant, toen hij voor ruim twee jaren hetzelfde stuk behandelde, opzettelijk en bondig heeft bewezen, dat wij daartoe, zoo wel als het oude volk des Heeren, verbonden zijn.

Robert. Denkelijk ben ik toen niet onder zijn gehoor geweest, althans ik kan er mij niets van herinneren: maar, zoo gij het U nog kunt te binnen brengen, zult gij mij verpligten, door mij die gronden medetedeelen.

S. Zeer wel kan ik mij die herinneren. Te voren toch dacht ik gelijk gij, maar werd toen zoo getroffen door het voorstel dat het niet ligt uit mijn geheugen zal gaan. — Het geen onze leeraar zeide, kwam hoofdzakelijk hier op neder, dat hij vooraf uit de Schriften van Mozes en de Profeten aantoonde, hoe onder het oude verbond, door vermaningen, beloften en bedreigingen het meest was aangedrongen op de onderhouding van het eerste en van het vierde gebod; althans veel meerder dan op de andere geboden van de wet. Hij ging voort met dus te redeneren, dat men de reden daar van te zoeken heeft, niet daarin, dat de andere pligten van minder aanbelang waren, dan de onderhouding van het eerste gebod, en het vierde; maar hier in, dat het verbod van de afgoderij, en het bevel omtrent het heiligen van den Sabbath, de grondslagen en steunpunten waren van de Godsregeering, waar onder de Israëlieten stonden; doch dat men den aard en het oogmerk van deze Godsregeering, en het verband van den Sabbath met de zelve behoort te behoeden, als wanneer het zoude blijken, dat de geopenbaarde Godsdienst onder het volk van Israël moest bewaard worden, en de Messias uit het zelve voortkomen, als mede dat juist ten dien einde dit

volk van andere Natiën afgescheiden moest blijven, en zoo veel mogelijk tegen verbas-
tering in zeden en godsdienst beveiligd wor-
den, dat eindelijk het te keer gaan van de
afgoderij, en het inscherpen van het heiligen
der Sabbatsdagen het geschikste middel was
tot bereiking van dit einde, alzoo dezelve aan
het volk zekeren toon van eerbied gaven voor
den eenigen waren God, door de krachtige
herinnering aan Hem, als hunnen Schepper en
Weldoener. Uit dit alles trok hij dit gevolg,
dat de verandering der huishouding onder
het nieuwe verbond, hier in geene verandering
heeft kunnen te wege brengen: dat eene open-
bare en gezamenlijke Godsvereering moet
beschouwd worden, als een' kweekschool van
ware Godsdienstigheid en deugdsbetrachting,
en als een bolwerk tegen ongodsdienstigheid
en zedeloosheid.

R. Het smart mij, dat ik dit toen niet
heb geboord, of niet heb opgemerkt; had ik
het stuk aldus begrepen, ik zoude missehien
eene gewetenszaak gemaakt hebben van vele
dingen, welke ik mij tot dus verre op den
zondag heb veroorloofd, althans ik zie nu
duidelijk, dat ik mij aan veel verzuim, en
zelfs aan veel misbruik van dien dag heb
schuldig gemaakt. Ik geloof met u, dat wij
ten

ten duursten verplicht zijn, den zondag stiptelijk te vieren

S. En wat zult gij dan wel zeggen, wanneer ik U bewijs, dat wij, al waren wij er niet toe verbonden, zulks uit eigen beweging zonden behooren te verkiezen?

R. Ook daar over verlang ik uwe gedachten te vernemen.

S. Gij weet, dat ik zedert eenige jaren winkelnering heb gedaan, om dat mijn post, als Bode, geen genoegzaam onderhoud voor mij, en mijn talrijk huisgezin oplevert. Door den stroom medegevoerd, plagt ik voorheen, zoo min als mijne huisvrouw, zwaarigheid te maken, om des Zondags tusschen de twee Kerktijden, en des avonds na de openbare Godsdienst, de menschen, welke mij kwamen begunstigen, te helpen. Hoewel wij den winkel nooit openzettekden, verkochten wij nogtans. Wij zijn hier van terug gekomen, en dat wel door een voorval, waar van gij zulks niet zoudt verwachten.

R. Gij maakt mij nieuwsgierig, en ik vat niet, waar gij henen wilt met uw verhaal.

S. Onze Vorst had eene groote overwinning behaald. Er zoude een algemeene vreugdedag zijn. Die dag kwam. Ik kon over niets anders denken, en had geen lust, om

over iets te spreken, als over de goede hoedanigheden van onzen Vorst, en over het gevaar, 't welk de goedertierene God van ons had afgewend, en het heil door de overwinning aangebragt. Intusschen kwam een van mijne kooplieden bij mij, om mij te spreken over eenige waren, welke ik zoude inslaan. Ik verzocht hem vriendelijk zulks uittestellen tot nader' gelegenheid, om dat ik nu hoofd en hart te vol had met de feestviering van dezen dag, en ik gevoelde tevens in mijn binnenste zekere onvergenoegdheid, dat ik in mijne, toen geliefkoosde gedachten, was gestoord geworden.

Dit bragt mij vervolgens tot nadenken.— Ik dacht: » wel hoe! niemand zoude het mij » kwalijk hebben genomen, dat ik mij eenige » oogenblikken inliet met dezen koopman; » nogtans wilde ik dat niet doen, om dat » ik mij geheel wilde overgeven aan de vreugde van den feestdag. Maar is de overwinning, welke de Heer Jezus behaald heeft, » door zijne opstanding, over den duivel en » den dood, niet veel grooter dan die van » onzen Vorst? Heb ik niet veel meerder' reden om mij over Jezus, en ter zijner eere » te verblijden? heb ik niet veel meer verpligting aan Hem, door wien de Vader alle » dingen heeft geschapen, en door wiens Geest

» zondaars herschapen worden? zal ik dan
 » door het belang van mijn winkel, of door
 » eenige aardsche dingen mij gewillig laten
 » afrekken van het denken aan Hem, op dien
 » dag, die aan zijne dienst is toegewijd?
 » neen! ik wil mij den geheelen dag daaraan
 » overgeven." Ik sprak er over met mijne
 huisvrouw; zij stemde met mij in: en wij
 namen van dien tijd af voor, om nimmer op
 zondag iets te verkoopen, of iets voor ons
 uit eenen anderen winkel te laten halen.

R. Nu begrijp ik u. Gij wilt, dat onze
 liefde en dankbaarheid voor den Heere Jezus
 boven alles gaan zullen, zoo dat wij het meeste
 genoeg vinden in het eeren van Hem, en
 het denken aan Hem, en dat wij dus geheel
 uit eigen beweging alles zullen vermijden,
 en tegengaan, wat ons daar van kan afrek-
 ken, of daar in hinderen.

S. Regt zoo! en behoort niet onze liefde
 en dankbaarheid omtrent den Heere Jezus
 boven alles te gaan? — maar er komt nog
 iets bij. De menschen denken over het al-
 gemeen, dat zulk eene onthouding op den
 zondag een dwang is. — Zij dwalen. Ik zeg,
 het is geheel anders om. Wanneer men zich
 op den zondag wereldsche dingen veroorlooft,
 dan wordt het vieren van dien dag eigenlijk
 D 4 een

een dwang. En ik meen, dat ik dit uit den bijbel kan bewijzen.

R. Ik kan mij niet herinneren ooit iets van dezen aard in den Bijbel gelezen te hebben.

S. Gij zult er zoo niet op gelet hebben; maar er staat Marcus 2 vers 27: *de Sabbath is gemaakt om den mensche, niet de mensch om den Sabbath*; dat begrijp ik dus, dat de Sabbath eigenlijk is ingesteld ten dienste van den mensch, tot bevordering van zijne zaligheid, welke aan de vereering van God verbonden is. Is de Sabbath gemaakt om den mensch, dan moet de Sabbath ons dienen, en dan zullen wij, als we dit regt begrijpen ons er van laten dienen. Gelijk een Heer, welke van zijnen dienstknecht alle de diensten verlangt, waar toe hij in staat is, en zijnen dienstknecht niet gaarne door andere laat gebruiken, alzoo handelen menschen, welke zich op den zondag van wereldsche bezigheden onthouden, en zich door geene aardschedingen laten aftrekken, de Heer behoeft niet gedwongen te worden, om van zijn knecht zoo veel gebruik te maken, als hij kan, hij verkiest zulks. — Alzoo min is de stipte viering van den rustdag voor zulke menschen een dwang, zij begeeren het niet anders, zij wenschen al het genot van dien dag te hebben. Maar onwillige dienstknechten, welke
ge-

gedwongen zijn tot dienstbaarheid, doen alles traag, en schoorvoetende, veeltijds met tegenzin. Zij verblijden zich, wanneer er eens iets tusschenbeide komt, het welk hun gelegenheid geeft om zich aan eenige dienst te onttrekken. Alzoo is het met menschen, die zich op den zondag met andere dingen inlaten welke tot den zondag niet behooren. Zij zeggen wel eens, wij wenschten, dat de overheid het verbod; maar indien de overheid eens den geheelen zondag afschafte, zij zouden er niets tegen hebben, indien zij hun hart regt uitspraken, zij zouden bekennen, dat zij gaarne aan den gang zouden blijven met hunne nering en handwerk den geheelen dag door, indien zulks niet verboden ware. Zij nemen de openbare Godsdienst-oefening waar, om dat zij moeten, of welstaanshalve. — en zij toonen met de daad, dat dit voor hun een dwang is. Maar zij zijn zelve er de oorzaak van, om dat zij het zalige van dien dag niet kennen, en met hun hart aan het wereldsche gehecht zijn. Ik zoude er nog kunnen bij voegen, het geen Paulus heeft aangemerkt, te weten, dat de wet den regtvaardigen niet is gezet, maar den onregtvaardigen, en den halstarrigen.

R. Waarlijk, Neef! Gij hebt veel licht in de zaak, en gij beschouwt dezelve van de regte zijde. Ik zie nu meer en meer, tot mijne schaamte, dat ik met vele menschen jammerlijk heb gedwaald, welke omtrent het vieren van den dag des Heeren, even eens als omtrent matigheid, regtvaardigheid, eerlijkheid, en andere pligten schijnen te vreezen, dat zij te veel zullen doen, of die te verre zullen trekken, terwijl ik nu geloove, dat wij veel meerder reden hebben om toetezien, dat wij niet te weinig doen, of te veel vrijheid nemen. Inderdaad ik moet mij schamen, dat ik zoo weinig dat liefderijk bevel des Heeren heb in acht genomen. Mij dunkt, ik zie nu klaar, hoe betamelijk het zij, dat wij op dien eersten dag der weke rusten van onzen arbeid, gelijk de Heer gerust heeft van Zijn werk. Ik begrijp nu wat het zegt, dat de Heer dien dag geheiligd heeft, en ik gevoel welk eene groote goedheid er in ligt opgesloten, dat Hij dien dag ook heeft gezegend, zoo dat de zelve wanneer wij dien van onzen kant behoorlijk heiligen, ook van des Heeren kant, voor ons een gezegende dag wordt.

S. Regt geoordeeld, Neef! mogten wij voor ons zelve daar veel aan denken, en naauw toezien, en ook, zoo veel in ons is,

anderen onderrigten, waarschuwen en vermanen, op dat toch de dag des Heeren beter gevierd, en miuder ontheilgd wierde.

R. Ik gevoel, dat dit mijn pligt is, en ik heb lust, om mij daar van te kwijten, zoo veel ik kan. maar het zoude ligt kunnen gebeuren, dat ik mij niet sterk genoeg bevond, om de uitvlugten, waar mede men zich verschoont, en dekt, wegtenemen. Weet gij mij ook daar tegen te wapenen, en iets aan de hand te geven, dat mij zoude kunnen van dienst zijn?

S. Laten wij het beproeven! Opper alles, wat gij u verbeeldt, dat de menschen wel zouden kunnen zeggen. Ik zal trachten bij ieder stuk u het antwoord, of de wederlegging optegeven.

R. Welaan! Ik verbeelde mij dan, dat ik op Zondag de dienstmaagd van mijn' eenen buurman de straat zie aanvegen, of den dienstknecht van mijn' anderen buurman eenige dingen opredderen in het pakhuis, en dat ik hen daar over bestraf; maar dat zij zeggen: » Wij deden het liever niet; doch » wij hadden het in de vorige week zoo » druk, dat wij dat werk moesten laten liggen tot heden." Wat zal ik dan zeggen?

S. Vraag dan op hun geweten af, of het waarlijk alzo is, en zoo ja, of zij in gemoe-
de

de kunnen betuigen, dat zij niet in de voorledene week door onachtzaamheid, of door nutteloos gepraat den tijd hebben verbeuzeld, en daar door zelf oorzaak zijn, dat zij op Zondag moeten werken.

R. Maar wanneer eene dienstmaagd, welke ik aanspreek, om dat zij hare klederen op Zondag ver stelt, antwoordt: de dienst is »zoo zwaar, dat ik door de week geen »oogenblik over heb, om voor mij zelve »iets te doen.” Wat dan?

S. Gij zoudt ook haar kunnen vragen, of zij niet bij het doen van boodschappen, als anderzints, vele oogenblikken verpraat, welke zij zoude kunnen uitwinnen, om de brei- of naaialde in de hand te nemen: en verder, indien de dienst waarlijk zoo zwaar is, of zij weleens beproefd heeft om Heer of Vrouw vriendelijk te verzoeken, om eenige oogenblikken voor zichzelf vrij te mogen hebben tot verstelling van haar goed.

R. Als iemand op Zondag brood, of andere noodwendigheden uit een' winkel haalt, en zich verschoont met te zeggen, dat hij er geen gewoon gebruik van maakt, maar dat hij door groote drukte er des Zaturdags niet aan gedacht had, hoe zal ik hem dan overtuigen, dat hij slechts eene uitvlugt zoekt?

S. »Doet gij het niet dikwijls? Hebt
»gij

»gij het altijd zoo druk? Is er niemand in
 »uw huisgezin, welke kan vooruitzorgen?
 »Is het zoo moeilijk, kost het zoo veel
 »tijd op zaterdag avond te bedenken, wat
 »men voor den Zondag noodig heeft? komt de
 »Zondag niet alle acht dagen weder? weet
 »men dat niet? stelt gij zoo weinig belang
 »in den Zondag, dat gij niet eens om den-
 »zelve denkt?" door deze en dergelijke
 vragen zoudt gij hem kunnen beschamen.

R. Maar zulken, die op Zondag na kerk-
 tijd naaijen, of breijen, of op het dambord
 spelen, zeggen: »Wat zullen wij anders doen?
 »wij zijn uitgepraat; moede van denken;
 »wij hebben eene uitspanning noodig: hier
 »door komen wij zondige gedachten, en ge-
 »sprekken voor?"

S. Ik zoude hen vragen, of zij evenwel
 niet weten, dat deze dingen op Zondag niet
 betamen, dat zij anderen ergeren, en een
 slecht voorbeeld geven, — of zij niet moeten
 bekennen, dat het een bewijs is van hunne
 zwakheid en ongodsdienstigheid, alzo zij an-
 ders stof genoeg zouden hebben om over het
 gehoorde woord, en over andere Godsdienstige
 dingen te denken: of zoo zij daar mede niet
 kunnen te regt komen, of zij dan niet een'
 anderen weg zouden kunnen inslaan, om zich
 uittespannen, en bezig te houden, zonder zich
 te

te vermoëjnen, of strijdig tegen het oogmerk van den Zondag te handelen.

R. Maar, als nu iemand, welke van anderen afhangt, een huis — of kantoor-bediende, en ondergeschikt ambtenaar, op mijne vermaning antwoordt: » ik zoude gaarne op » Zondag rust hebben; maar mijn Heer of » Vrouw, mijn Patroon, gebiedt mij deze » hoodschap te doen, die taak te verrigten? »

S. Ik weet naauwlijks, wat hier op te zeggen. Alleenlijk zoude ik zulke menschen beklagen. Evenwel, in veronderstelling, dat zij waarheid spreken, zoude ik hun raden, vriendelijk te verzoeken op Zondag verschoond te zijn van werk; en dit niet batende, een andere dienst, of eene andere broodwinning te zoeken. Waren zij in eene dienst, waar zij honger moesten lijden, of waar zij mishandeld werden; of waar zij tot lastering van des Heeren naam, tot diefstal, tot ontucht werden verleid, zij zouden zulk een huis wel verlaten en liever wat zwerven, en gebrek ondergaan tot dat zij beter teregt raakten: hoe veel meer behooren zij eene dienst te verlaten, waar in zij verhinderd worden God te zoeken, en waar hun ligchaam niet zoo zeer, als wel hunne onsterfelijke ziel gebrek lijdt, ja mishandeld, en tot zonde tegen God gedwongen wordt.

R. Nog schieten mij een paar bedenkingen

in, daar ik geen' weg mede weet, men zoude zich kunnen beroepen op Rom: 14, en 1 Cor: 14, alwaar Paulus te kennen geeft, dat het onverschillig is, of men sommige Feestdagen al of niet viert, sommige spijzen al of niet gebruikt: mits men voor zich zelve de bewustheid hebbe van naar zijn licht en pligt te handelen, en dat het liefdeloos is anderen hier omtrent te veroordeelen, terwijl de grootste gezetheid niets waardig is, indien zij niet door de liefde, en een zuiver oogmerk wordt bestuurd.

S. Ik weet niet, of de voorbeelden van Rom: 14, en 1 Cor: 14 op den Zondag toepasselijk zijn. Paulus spreekt daar van dingen, welke toen onverschillig waren geworden, bij de afschaffing van de Mosaische Godsdienst. — Maar is de dag van openbare Godsdienstige ruste ooit onverschillig geworden? kan die dat immer zijn? en het ware eens al zoo: dan zegt nogtans onze zelfde Apostel 1 Cor. 8: 13. *Indien de spijze mijne broeder ergert, zoo zal ik in eeuwigheid geen vleesch eten. op dat ik mijnen broeder niet ergere.* Voor het overige zoo iemand u te gemoet voerde, dat hij naar zijn licht handelt, en zijnen God, zoo goed, en misschien beter dient, dan anderen, welke den dag des Heeren zoo stiptelijk doorbrengen, als

als gij begeert, zoudt gij hem kunnen ingemoede aanvragen, of hij het evenwel niet nog beter zou kunnen doen, of hij daar toe niet verplicht is, of zijn eigen belang zulks niet vordert: of hij ten minsten niet behoort te onderzoeken, of het geen gij zegt, hem te ontbreken, niet waarlijk een gebrek is. — dan snijdt gij hem tevens de gelegenheid af, om te denken dat gij hem liefdeloos veroordeelt. Dit laatste hangt ook veel af, van den toon, waarop gij spreekt, en van de wijze, waarop uw voorstel ingerigt is. Daar in toch mag niets voorkomen, hetwelk eenen toon van meesterachtigheid heeft, of eenigzints zweemt naar veroordeeling van uwen vriend, als of gij dacht, dat hij met opzet zondigde, neen hij moet gevoelen dat gij een goed hart in hem veronderstelt, dat gij zijne dwaling, als uit onkunde spruitende, hem wilt ontdekken, en hem opmerkzaam maken, op hetgene, dat nog niet onder zijne aandacht is gevallen.

De Bakker was niet weinig verblijd over het gene de Korenkooper hem verhaalde. Hij moedigde dezen aan, om bij zijne gevoelens te blijven, en van het onderrigt zijnes Neefs, waar hij kon, en waar het noodig was, onder biddend en vertrouwend opzien tot den Heere, gebruik te maken. Hij deelde hem mede zijne gedachten over den toestand van
het

het Dōrp. Hoe hij meende, dat de verbastering en zedeloosheid de oorzaken waren van het diep verval; dat het misbruik van des Heeren dag, wel onder de eerste bronnen van deze verbastering mogt gesteld worden; dat er verbetering te wachten was in alles, wanneer hierin verbetering mogt komen, en dit misbruik ophouden. Hij verhaalde hem zijne ontmoetingen met den Heer *Aalbert van Top*, met den Smit, *Hendrik Hamer*, en den Landman *Leendert Oudbos*, als mede met den Rentmeester, en den Schout, en welk eene hope hij daar uit schepte op verbetering en redding, alzo de Heer scheen medetewerken, door den weg als van zelve te openen, en dat van zoo vele zijden, om ongeregelden te vermanen, terwijl hier en daar, bij allerlei standen, onder aanzienlijk en gering, indrukken, en goede voornemens werden verwekt. Hij noodigde hem, om zich mede bij het Zondagavondgezelschap te voegen, 't welk deze gaarne aannam, en alzo sterkten zij mal-kanderen in het goede, alzo ging elk, met dankbare vreugde, en vol aangename uitzigten weder aan zijne gewone bezigheden.

Of de Rentmeester gelegenheid gevonden hebbe, om Jufvrouw *Zachtaart* aantespreken over hare gewoonte van zich op Zondag met eenig handwerk uittespannen, of om haar daar

over te laten onderhouden, weet men niet; alzoo min blijkt het dat iemand er den Predikant kennis van heeft gegeven, of hem heeft opgewekt, om er werk van te maken. Maar zeker is het, dat de Predikant het heeft ontdekt en er zich aan gelegen heeft laten liggen, ja dat deze Jufvrouw van hare dwaling is te rug gebragt, alzoo zij zelve hare ontmoeting met den Predikant, welke haar een bezoek heeft gebragt, heeft voorgelezen aan zekere aanzienlijke Vrouw, op eene Buitenplaats onder Eerenhoef wonende, welke mede tot andere gedachten is gekomen. Die ontmoeting is van te veel belang, om dezelve den Lezer te onthouden.

Predikant. Ik acht mij verpligt Mejufvrouw! u te onderhouden over iets, 't welk ik wel vertrouw, dat gij voor onschuldig houdt, omdat gij er de gevolgen niet van inziet, maar 't welk mij toch bedenkelijk voorkomt.

Jufvrouw Zachtaart Wat bedoelt Mijnheer?

P. Mij is gezegd, dat gij op Zondag de brei of naainaalde gebruikt; mag ik vragen: is dat waar?

J. Ja, Mijnheer! hebt gij daar omtrent eenige bedenking?

P.

P. Ik kan het niet goedkeuren: en zoogij het al voor u zelve mogt meenen te kunnen verschoonen, zoo geeft het toch een slecht voorbeeld.

J. Ik begrijp wel, dat gij het aanmerkt als een misbruik van den zondag. Ik zie er dat niet in, en kan u niet toestemmen, dat ik door dit bedrijf een slecht voorbeeld geef.

P. Vergun mij van dit laatste u terstond te overtuigen. Anderen zien het, en zeggen: vindt jufvrouw Zachtaart hier vrijheid toe; dan mogen wij op zondag ook wel het een of andere doen voor ons huisgezin en beroep. Zoo doende geeft uw gedrag aanleiding, tot meerder' ongodsdienstigheid, en sterker' ontheiliging van des Heeren dag.

J. Maar, mijnheer! kan ik dat helpen? is het mijn schuld, dat onbeschaafde menschen het zoo verre trekken, het is eene genomen ergernis. En wie kan zich daar voor wachten? wie zou zich daaraan storen?

P. Men moet alle ergernis, zelfs genomen' ergernis, zoo veel men kan, trachten voortekomen. — Maar de vraag is, of hier eene genomen' ergernis plaats heeft, dat zoude zoo zijn, indien uw bedrijf inder-

daad onschuldig ware, en gij het niet kondet vermijden.

J. Wat het vermijden aangaat, ja ik zoude het kunnen nalaten, maar ik houde het voor onschuldig; mijne dienstmaagd moet wel op zondag de bedden afhalen, en opmaken; en de spijs voor 's morgens, 's middags en 's avonds gereed maken: dit maakt toch veel meer omslag dan mijn breijen of naaijen.

P. Deze zijn werken van noodzakelijkheid, men moet des zondags zoo wel eten, als door de week, maar uw breijen, en naaijen op zondag, is, gelijk gij zelf zegt, niet noodzakelijk, uw huisgezin is zoo omslagtig niet, dat gij niet het noodige in de week zoudt kunnen afdoen. Uwe middelen van bestaan, zullen, vertrouwe ik, ook zoo bekrompen niet zijn, dat gij niet, het gene gij niet af kunt doen, door anderen zoudt kunnen laten verrigten, welke als dan daar aan nog iets zouden verdienen.

J. Ik heb er geheel andere redenen voor...

(Deze komen in de hoofdzaak overeen met die, welke hier boven blad. 39, enz. door den Heer Willem van Vaaren, den schout, zijn opgegeven, waarom wij dezelve, in de antwoorden van den predikant zullen overslaan, en

en alleenlijk melden, hoe het gesprek verder afliep.)

P. Mijn lieve Jufvrouw! Gij zegt, dat de tijd van Zondagmiddag tot Zondagavond zoo lang is, dat gij niet weet, hoe dien geheelen namiddag, en dien ganschen avond doortebrengen. Hier door ontdekt gij mij iets, ten minsten brengt gij mij op een vermoeden, waar over ik ook noodig acht vriendelijk met u te spreken.

J. Te weten?

P. Ik heb u wel eens bij de namiddag-godsdienst gemist: maar alzoo gij nog niet lang op deze plaats hebt gewoond, heb ik er niet bepaaldelijk op gelet; maar nu meene ik uit uw gezegde te moeten besluiten, dat het uwe gewoonte is de namiddag-godsdienst niet bijtewonen.

J. Om u de waarheid te zeggen, Mijnheer! Ik doe het nooit.

P. Het smert mij Mejufvrouw! dit te hooren. Mag ik de redenen weten?

J. Men is des nademiddag doorgaans minder vlug, en loomer dan des voormiddags. Het stilst zitten in de kerk, de benaauwheid van het gebouw, veroorzaken mij eene vadzigheid, welke mij overmant, daarom blijve ik liever te huis, wat nut kan mij het voorstel doen, wanneer mijne aandacht door de vadzigheid

verstompt is? en val ik in slaap, dan ben ik anderen tot aanstoot.

P. Ik wil gelooven, dat gij regt uit uw hart spreekt: Maar, indien alle menschen zoo vadzig waren, en om die reden t' huis bleven dan mogt de Predikant ook maar te huis blijven, en de Kerk des namiddags gesloten zijn; voor stoelen en banken prediken gaat niet en, ter goeder trouw! gaat gij die vadzigheid wel tegen? ja, zoude de eigenlijke reden van uw verzuim wel in de vadzigheid gelegen zijn?

J. Wees zoo goed u omtrent dit laatste nader te verklaren.

P. Dat wil ik gaarne. Alleenlijk verzoek ik u, hetgene ik zal zeggen, niet aantemerkken als eene beschuldiging of veroordeeling van u; maar alleenlijk als iets, 't welk ik van tijd tot tijd over het algemeen heb opgemerkt, zonder daar bij bepaaldelijk aan u te denken, of u te bedoelen, 't welk mij onmogelijk was, om dat ik u nog niet kende, en hetwelk ik u zal mededeelen, om u eenige aanleiding tot ernstig nadenken over u zelve te geven.

J. Ik verwacht van uwe bescheidenheid niet anders.

P. Mijne opmerkingen zijn deze. 1.) het verzuim van de namiddaggodsdienst heeft meest plaats

bij de aanzienlijken, en de zoogenaamde fatsoenlijke wereld. 2) voorheen, althans voor 30 of 40 Jaren woonden de aanzienlijken de namiddaggodsdienst zoo wel bij, als de burgerstand. 3.) dit verzuim, of deze gewoonte wordt in onze dagen door velen uit den burgerstand nagevolgd. Hier bij doet zich nu de vraag op. 1.) Is de fatsoenlijke wereld loomer en vadziger dan de burgerstand? 2.) Waren de aanzienlijken voorheen minder aan vadzigheid onderhevig? 3.) Slaat dit ongemak ook waarlijk over tot den burgerman? Ik behoeve u niet te zeggen, Mevrouw! welke antwoorden op deze vragen voegen.

J Zeer wel gevoele ik, Mijnheer! waar het op uit moet komen. Volgens uwe aanmerkingen, zoude de vadzigheid niet zoo zeer de reden zijn van ons verzuim, maar veel eer toegeventheid in dezelve, en minder ernst om zich daar tegen te verzetten.

P. Ja zelfs bij sommigen eer louter voorwendsel, evenwel niet bij allen. Vadzigheid kan zeker plaats hebben in den nadenmiddag, wanneer de maag met spijs beladen is. Maar, ik meene uit ondervinding te kunnen verzekeren, dat men veel kan doen, om dezelve voortekomen, of te overwinnen. Bij voorbeeld, wanneer men wat minder eet, dan naar gewoonte, en ligter spijzen gebruikt,

zal althans de gesteldheid van de maag geene oorzaak tot vadzigheid geven. Men spijsige ook zoo vroeg dat men na den eten een middag slaapje kunne nemen, dat zal verfrischen, en de vadzigheid voorkomen. En, wanneer men op het voorstel van den Leeraar aandachtig let, zullen die oplettendheid, en het gewigt der zake den slaap wel uit de oogen weren, vooral, wanneer men met genoegen, en met belangstelling hooren mag.

J Gij geeft zeer goeden raad; maar deze is kwalijk uitvoeren. Iets minder te eten, ligter spijsige te gebruiken, dat zoude misschien nog gaan, schoon de ongewoonheid dit vrij onaangenaam zoude maken, en men dient ook zijn satzoen voor de Dienstboden optehouden. Maar zoo vroeg te eten! welk eene verwarring maakt dat in het huisgezin! Wat voorts het aandachtig hooren betreft: des namiddags wordt doorgaands over den Heidelbergschen Catechismus gepredikt: dat heeft men zoo menigmaal gehoord: een goed Christen weet ook alles wat er over zal gezegd worden: en hoe vervelend is het zagen over de verschilstukken! wie kan daaronder wakker blijven?

P. Mijn lieve Jufvrouw! Wanneer men op reize is, of gaan wil, of voor heeft eenig vermaak bijtewonen, dan is men wel eens
in

in de noodzakelijkheid om zich met andere spijzen, als men gewoon is, te behelpen, en den tijd van de tafel aanmerkelijk te vervroegen; daar heeft men dan niets tegen, men schikt zich gaarne daar naar. Wie klaagt dan over den last der ongewoonheid, of over de wanorde in zijn huisgezin? en zoude de Godsdienst, het nut en vermaak, dat er in gelegen is, en het voorbeeld voor anderen niet van meer belang zijn, dan eene reize of eene vermaaklijkheid? Dezelve keert ieder Zondag weder; natuur en huishouden beiden gewennen zich aan zulk eene schikking de verandering valt daar door minder lastig, dan wanneer dezelve slechts voor eene enkele keer, en onverwacht gevorderd wordt. En bedenk eens hoe veel de dienstboden door dat laat eten te kort komen, deze toch worden daar door ook belet om de Godsdienst bijtewonen; andere gebruiken het tot een voorwendsel van hunne ongodsdienstigheid: en menig een wordt alzo nog al meer zedelijk bedorven. Zoude een mensch, die eenigzins redelijk denkt, en omtrent het wezenlijk belang van de dienstbare klasse niet onverschillig is, zelfs daar door zich niet gaarne laten bewegen, om op Zondag vroeger, dan op andere dagen te spijzen. En wat het prediken over den Catechismus aanbelangt: Ik beken, dezelve werd

vorige dagen droog, en op eene min belangwekkende wijze behandeld: doch tegenwoordig ziet men hier in eene aanmerkelijke verbetering. De meesten behandelen die leerstukken op eenen aangenaamen en onderhoudenden trant, en maken steeds verandering daar in. Mag ik hier niet wel bij voegen, mijne verwondering, dat de menschen voorheen, toen de Catechismus droog en stijf gepredikt werd, naarstig onder het gehoor kwamen, en wakker bleven; terwijl thans, daar deze leer oordeelkundig en bevallig wordt voorgedragen, de meesten in slaap vallen, of weg blijven?

J. Inderdaad, Mijnheer! ik moet u gelijk geven, en bekennen, dat het verzuim van de openbare Godsdienstoefeningen, inzonderheid het opzettelijk te rug blijven uit de namiddaggodsdienst, om zulke redenen, als ik, met anderen, daar voor meene te hebben, een teeken is van zwakheid, en van gebrek aan godsdienstigen smaak.

P. Na deze bekentenis kan ik zoo veel vrijer uit u zeggen, wat ik voor de voornaamste oorzaaken dezer ongelukkige gewoonte houde. Behalven het gene gij hebt gezegd, vreeze ik, dat bij velen zekeren tegenzin plaats heeft om over den Heidelbergischen Catechismus te hooren prediken, als zijnde naar hunnen smaak te stijfregtzinnig Protestantisch;

maar

maar ook bij anderen is het eene dwaze ge-
 liechtheid aan de gewone levenswijze, en aan de
 wetten van het huishouden, welke zij niet
 kunnen besluiten, om ter liefde van de gods-
 dienst te veranderen; eindelijk is het bij som-
 migen eene modezucht: men ziet dat aanzien-
 lijken zoo doen; men denkt: » des namiddags
 » te Kerk te gaan is te burgerlijk”. en gelijk
 de burgerstand in kleeding de grooten naäapt,
 zoo wil dezelve ook ten opzigte van de gods-
 dienst zich schikken naar het voorbeeld van
 de zoogenaamde fatzoenlijke wereld.

J. Ik kan niet ontveinzen, dat er iets van
 dien aard, bij mij, en bij sommige van mijne
 bekenden, onder loopt, en ik wensche er voor-
 taan verandering in te maken.

P. Het zal mij verblijden, wanneer ik
 zien mag, dat gij uw voornemen volbrengt,
 en u des niet beklagt. Voorzeker iemand,
 welke het belang van de godsdienst kent,
 zal gaarne drie godsdienstoefeningen op ééne
 dag bijwonen, indien daar toe gelegenheid is;
 ingeval van ligchaamszwakheid moge hij vrije-
 lijk zich bepalen tot de voormiddag- en avond
 godsdienstoefening — maar, alwaar des avonds
 niet wordt gepredikt, daar zal hij zich ook
 des namiddags laten vinden, en, volgens het
 geen ik u heb gezegd, wel middel weten, en
 alles beproeven, om de vadzigheid voorteko-
 men

men, of te verdrijven. Voorts: wanneer de eene hand de andere wascht, dan worden beide schoon. De Leeraar is verplicht zich er op toeteleggen, om de waarheden aangenaam voortedraagen; maar, wanneer toehoorders, welke instaat zijn om de waarde van een voorstel te gevoelen, zich onttrekken, dan blusschen zij bij den Leeraar den moed uit, welken zij door naarstig opkomen, zonder aanvuren. Wij zullen dan dit stuk voorafgedaan houden, en wederkeren tot het breijen en andere bezigheden op Zondag. Wanneer gij tweemalen de openbare godsdienst bijwoont, en wel met aandacht en belangstelling, zoo brengt gij alvast een groot gedeelte van den dag daar mede aangenaam en nuttig door; er blijft dan genoeg stof tot nadenken over, welke u tusschen en na de Preken kan bezig houden, zonder dat gij tot tijdkorting eenig handwerk behoeft bij de hand te vatten. Het gebruik van eenige verversching tusschenbeide, en eene wandeling, geven eene aftrekking en verpoozing aan het verstompte denkvermogen. Het lezen van een stichtelijk boek, het zingen van een Psalm, of geestelijk Lied maakt alweder eene vervrolijkende afwisseling. en zoo komt de dag om, eer men het weet. Ja, die iets van den zegen van de godsdienst, en van de nabijheid onzes Hee-

ren aan zijn hart mag gevoelen, zal zelfs wenschen, dat de dag nog langer duren mogt.

J. Ach! Mijnheer! alle de redenen, waar mede ik mijne gewoonte meende te kunnen verdedigen, ontvallen mij: ik zie dat zij krachteloos zijn' hoe is het mogelijk, dat ik niet eens heb opgemerkt, hoe velen in onzen tijd, zelfs de avondgodsdienst niet meer bijwonen, alleen omdat de mode het uur van het middagmaal tot in den achtermiddag heeft verschoven! Ik schame mij over mij zelve. Ik danke U voor uw onderrigt, en hope door Gods genade eenen beteren weg inteslaan.

R. De Heer beware u bij die gezindheid, Hij schenke u voorspoed bij de volbrenging, en verblijde u door den vollen zegen van het Euangelie!

Voorts beval de predikant haar zeer ernstig aan: om het boekje van J. van Eijk, over den eersten dag der week, en dat van het Zendeling-genootschap over het te kerk gaan, beide gedrukt bij Cornel te Rotterdam aandachtig doortelezen.

De predikant beijverde zich, om, zoo veel andere herderlijke zorgen, en ambtsbezigheden hem toelieten, zulken te bezoeken, welke hem bekend waren, of bleken als geene besseffen hebbende aangaande het gewigt van de godsdienst, en de heiligheid van des Heeren dag,

dag, hij poogde het gesprek op dat artikel te brengen, ten einde die menschen van hunne dwaling te overtuigen, hunne uitvlugten hun te ontnemen, en hen tot verbetering op-
 tewecken. De bakker, de rentmeester, en de schout zaten mede niet stil, maar deden, elk in zijnen kring, wat zij konden. De pogingen waren niet geheel ongezegend. Inzonderheid bragt het gezag van den schout, gepaard met zijne liederijke vermaningen, en zijn stichtelijk voorbeeld, niet weinig toe tot eene uitwendige verbetering. Het werd des zondags veel stiller op het dorp, de winkels bleven den geheelen dag gesloten, men zag geene beweging van menschen, die eenige noodwendigheden haalden, de buitenlieden uit de kerk komende, hielden zich niet langer in de herberg op, dan noodig was, om intspannen, en reden terstond naar huis, terwijl in de herberg geen drinkgelag meer was op zondag avond. Bij eenigen nogtans, vond men tegenkanting, en schoon het getal van dezen dagelijks minder werd, bleef er stoff: van droefheid over, omtrent de opkomst tot de openbare godsdienst, welke door velen werd verzuimd, die niet te bewegen schenen, om van dit onschatbaar voorregt een vlijtig gebruik te maken.

Het zondagavondgezelschap was eens aan
 het

het huis van *Hendrik Hamer*. *Maarten Warmelo*, de Kleermaker, bevond zich daar ook, benevens *Dirk Passer* de Timmerman.

De verandering, welke men in de levenswijze van Jufvrouw *Zachtaart*, sedert eenigen tijd had opgemerkt, gaf stoffe om den Heere te danken voor zijne genade, de smit en de Landman betuigden hier op, dat zij ook veel meer inzien hadden gekregen in de betamelijkheid om den gehelen zondag den Heere te heiligen, en hoe verkeerd het zij op dien dag eenig handwerk te oefenen, of nering te drijven. Vervolgens viel het gesprek op het slecht opkomen der gemeente tot de openbare Godsdienst, door dien de bakker zich beklaagde, dat er op dezen dag zoo weinig menschen in de kerk waren geweest, en men oordeelde ook hieromtrent iets te moeten doen, ten einde meerder naarstigheid te verwekken. dan laten wij, het een en ander, dat hier over besproken werd, u volgens gewoonte mededeelen.

» *Maarten Warmelo de kleermaker*. Wat bedroeft het mij, dat er telkens in Godshuis, zoo vele plaatsen ledig worden gevonden, vele, welke nog al gezet plagten te komen, worden nu zoo menigmaal gemist. Ik begrijp daar de oorzaak niet van. Ik weet niet, dat er zoo vele zieken zijn, welke

aan hun leger gebonden liggen, waar door ook de genen, die hen moeten oppassen, te rug gehouden worden, en wat onze leeraar aangaat: wij kunnen er hem de schuld niet van geven, de man vermindert niet, integendeel, mij dunkt, hij neemt toe, hij predikt zelfs aangenamer, en hartelijker dan te voren."

» *Pieter Poel*: ik kan juist niet merken, dat de opkomst veel minder is, dan voor een jaar of zes: evenwel ik betreur met u het verval, en wenschte wel, dat het anders ware; voorzeker er zijn er maar al te veel, en onder den burgerstand, en onder de aanzienlijken, welke zich slechts zoo nu en dan eens vertoonen in de kerk, en dan weder, eenige zondagen te huis blijven. Ik heb aan eenigen wel eens gevraagd naar de reden daarvan: doch dan kwam het op een nietsbeduidend voorwendsel uit: het was dan:" » wij hadden geen tijd: het kwam ons niet gelegen: of » wij hadden geen' lust," over het laatste behoorden zij zich te schamen, wij moeten altijd lust hebben, om te kerk te gaan: en als wij gezond zijn, en geene zieken moeten helpen; dan hebben wij altoos gelegenheid en tijd.

Maarten Warmelo. Gij zoudt niet gelooven, Pieter! wat zij al weten intebrengen,
zoo

zoo zeide mijne Schoonmaakster laatst, toen ik haar vraagde, waarom zij niet te kerk was geweest, dat zij had moeten te huis blijven, om haar linnen te wasschen, en hare kleederen te verstellen.

Hendrik Hamer, de Smit. Ik wil wel gelooven, dat behoeftige menschen door de week weinig tijd voor zich zelve overhouden, alzoo zij voor een klein loon van 's morgens vroeg tot 's avonds laat moeten werken: maar zij kunnen toch wel uren lang bij eene Buurvrouw zitten praten; dat is niet noodig. Wanneer zij zich hier in matigden, en wat zuiniger waren op haren tijd, zouden zij dagelijks wel een half uurtje kunnen uitwinnen, om haar goed te verstellen

P. En, indien deze menschen bedachten, dat zij bloot liggen voor zware krankheden, en andere ongevallen, welke haar weken achter den anderen op een leger kunnen binden, en buiten staat stellen om iets te verdienen, ja alles wat zij verdiend hebben, te doen verteren aan meesterloon; als zij bedachten dat zij van God afhangen, in wiens hand hun adem en hun leven is, en bij wien alle hunne paden zijn; als zij begrepen, en geloofden, dat zij door het verzuim van de openbare Godsdienst, God bedroeven, en Hem reden geven om hen te bezoeken, en hen veel

meerder te ontnemen, dan zij door het vlijtig kerkgaan meenen te verliezen, zij zouden het wel anders kunnen schikken, en overleggen.

Hendrik Hamer. Dat is wel waar. Mijne Arbeidster, welke grooter huisgezin heeft, en armer is, dan de Schoonmaakster van den Kleermaker, slaat geen kerktijd over, nogtans ziet zij er gezond en frisch uit, zij heeft, zoo verre ik weet, geene schulden, en zij komt met hare kindertjes helder en knap voor den dag.

Dirk Passer, Timmerman. Zoo is het met al die soort van uitvlugten: en hoe iemand darft zeggen, dat hij geen lust heeft om te kerk te komen, begrijp ik niet. Hij behoorde zich te schamen.

Het is ons niet aangenaam, wanneer wij geen trek hebben tot eten; dan denken wij dat wij niet wel zijn, en blijf dat eenige dagen alzo, dan maken wij ons ongerust, en zoeken hulpe bij den Doctor. Waarlijk, als iemand geen trek heeft naar de spijs voor de ziel, naar het brood des levens, dan is hij wel zeer krank, en in gevaar van den ewigen dood.

P. Ik ontmoette eens iemand, welke tot reden gaf, waarom hij zoo zelden de Godsdienst bijwoont, dat hij zulks deed, wanneer hij daartoe opgewektheid gevoelde: maar, als hij

hij dit niet gevoelde, dat hij dan liever te huis bleef, om dat hij de Godsdienst niet wilde waarnemen, gelijk de geveinsden, welke zulks alleen doen, om van de menschen gezien te worden. Ik had medelijden met den man, die zijn belang zoo weinig kende, die zoo traag en onverschillig was omtrent het leven zijner ziele, en dat nog wilde bedekken onder eenen schijn van braafheid en opregtheid.

M. De Heer *Mandel*, schoon hij volgens de hedendaagsche mode nooit des namiddags te kerk komt, slaat nogtans des voormiddags niet over, men ziet hem, en zijn huisgezin gezet des voormiddags in de kerk: evenwel gebeurde het onlangs, dat hij er niet was, en niemand uit zijn huis. — en gij raadt niet, om welke reden! — hij gaf een groot gastmaal, en daar door kon niemand, zelfs de dienstboden niet, te kerk gaan.

D. Ik ken dien Heer zeer wel, hij is een zeer braaf man. Ik geloof ook niet, dat het bij hem uit minachting van de Godsdienst is voortgekomen, er zijn vele blijken van het tegendeel, het zal zonder erg zijn geschied. Ten minsten, ik ontmoette eens eenen Heer van mijne kennis, welke in hetzelfde geval zijnde gul uit verklaarde, » Ik
F 2 » had

»had vrienden genoodigd, maar niet op den Zondag gelet: toen ik dat bedacht, »was het te laat, de toebereidsels waren gemaakt, en ik kon de menschen niet weder »laten afzeggen.»

M. Gij oordeelt er liefderijk over. Is het evenwel niet eene beklagenswaardige achteloosheid, en onverschilligheid omtrent den dag des Heeren? dezelve komt geregeld in elke week, moest men er dan niet altijd aan denken? Vergeten de menschen ook, dat het kermis is? wanneer een groot Feest op til is, zal men dat niet onder het oog houden, en zorgen, dat men geene afspraken maakt, welke op het Feest zouden kunnen hinderlijk zijn? Mijn waarde Buurman! men beschouwt de openbare Godsdienst maar al te veel, als een bijwerk, of als eene sleurplegtigheid. Ik weet ten minsten geene andere reden te geven van het gedrag, dat bij zoo vele Heeren kan worden opgemerkt; welke nog al gezet te kerk komen; maar zoo ras de jagt- of vischtijd daar is, te huis blijven, of wanneer er eens op Zaturdagavond een bal gegeven wordt, dan liever op Zondag uitslapen. Is het niet het zelfde, als of zij zeiden: »de jagt, de visscherij, een bal, »zijn ons nuttiger, wij achten die van meer »belang, dan de Openbare Godsdienst.» David
dagt

» dacht er anders over : hij zeide : een dag in de voorhoven des Heeren, is mij beter dan duizend elders.

En waarlijk het heugt mij nog levendig, hoe een van mijne vrienden, welke te voren omtrent de viering van den Zondag, en omtrent de predikation zoo laag dacht, mij verhaald heeft, hoe hij zich daar over heeft moeten schamen, na dat hij meer gezet gebruik heeft gemaakt van de openbare Godsdienst en het overige van den dag heeft besteed om verder te denken over het gene hij gehoord had, » hoe meer ik te kerk ging en toelisterde, des te meer vatbaarheid verkreeg ik, » (zeide hij) om den Predikant te begrijpen, » en naar mate ik hem meer begreep, vond ik, » dat hij woorden sprak van waarheid en goed » verstand, en mijn genoegen nam toe; dit » was het niet alleen, maar ik kreeg meer » der lust om den Bijbel te lezen en de Bijbel werd mij een duidelijker en schooner » boek, ja menigmaal heb ik door de week » ondervonden, welk eenen zegen de Zondag » dien God geheiligd, en gezegend heeft, » aanbrengt; dan eens was mij een woord, » t welk ik gehoord, en overdacht had, tot » onderwijs, hoe mij in een moeilijk geval » te gedragen, dan weder een tot waarschouwing in een oogenblik van zwakheid en

» verleiding , niet zelden gaf het mij in onge-
 » legenheid eenen troost en bemoediging welke
 » de beste en verstandigste vrienden mij niet
 » konden geven ,” ô , indien de genen , van
 welke ik zoo even sprak , slechts op den duur
 de proef namen , zij zouden waarlijk onder-
 vinden , dat de zegen , welken de Heer aan
 de heiliging aan Zijnen dag verbonden heeft,
 alle genoegens van de wereld overtreft; en zij
 zouden , om geen aardsch vermaak of tijde-
 lijk voordeel , eene eenige Godsdienstoesening
 of zelfs eenige uren van dien dag , waarop zij
 het gehoorde nog eens konden herkaauwen ,
 willen missen.

L. Zou het bij de Burgerlieden wel be-
 ter gesteld zijn?

H. Ik geloof het niet: schoon dezen mis-
 schien weder iets anders voorwenden. Ten
 minsten ik heb eenen confrater, welke onlangs
 wel een half jaar lang uit de kerk is geble-
 ven, en dat, volgens zijn eigen zeggen, om
 dat de Predikant hem over iets had vermaand,
 het welk hij kwalijk had genomen.

D. Welk eene dwaasheid! al had de Pre-
 dikant hem verongelijkt, dan moest hij toch
 geen kwaad met kwaad vergelden, en wan-
 neer een Predikant, naar zijn licht getrouw
 is, aan zijne roeping, moeten wij hem dan
 verdriet aan doen, door uit de kerk te blij-
 ven?

ven? en wien strafte deze man toch anders, als zich zelve? al ware ik nog zoo toornig op mijne dienstmaagd, ik zoude nogtans de spijze gebruiken, welke zij op tafel bracht of zoude ik mij zelve dood hongeren, uit boosheid over haar. Indien ik de spijze liet staan, en zij vraagde mij de reden, en ik zeide » om dat ik boos op u ben, » zoude zij mij niet helder uitlagchen?

M. Ja, zoo kenne ik menschen, welke den Zondag houden voor eenen dag van uitgaan, zij besteden dezen om hunne vrienden te bezoeken, in de stad, of op het land. Sommigen doen dat alleenlijk om eens eene uitspanning te hebben, anderen om de vriendschap te onderhouden, en anderen om over huisselijke zaken, of familiebelangen, of aangelegenheden van hun beroep te spreken met elkanderen: dan komt er van geen kerkgaan in, en de genen, bij welke zij komen, moeten dan ook te huis blijven, ende Godsdienst verzuimen.

D. Zij zullen gewisselijk zeggen, dat zij door de week geen tijd hebben om eens uittegaan.

M. Dat zeggen zij ook. Maar is het wel meer dan een voorwendsel?

D. Met arbeidslieden, en diergelijken, kan het nogtans waar zijn.

M. Dat stem ik u toe, Baas! maar is het evenwel niet een misbruik van des Heeren dag? Indien het hoog noodig is, elkanderen te zien, en zij kunnen in de week daar toe geenen dag uitbreken, zouden zij het dan niet meestentijds, alzoo kunnen schikken, dat zij ter plaatse, waar zij komen, de Godsdienst bijwoonden, en voor en tusschen, en na de kerktijden, de vriendschap onderhielden. Behoorden die genen, welke zoodanige bezoeken ontvangen, niet gul en vriendelijk te zeggen: »lieve vrienden! gij zijt van »harten welkom: maar, neemt 't niet kwalijk, »de Heer wacht ons in zijn heiligdom. Gaat »met ons: dan zullen we daarna te zamen »spreken,» en, zoo de Gasten te vermoeid waren, of ongenegen mogten zijn, om mede naar de kerk te gaan, behoorde men dan hen niet te verzoeken, om voortaan eenen dag in de week voor hun bezoek te kiezen?

D. Ja, man! dat behoorde zoo: maar zoude het niet voor onbescheidenheid kunnen gehouden worden, en de vriendschap breken?

M. Het is mogelijk, maar de vraag is of het waarlijk onbescheidenheid zoude zijn?

D. Ik geloof ja.

M. Het kan er naar zijn. Wanneer onze Burgermeester mij een nieuw kleed had besteld, en een van mijne beste vrienden, kwam mij

mij bezoeken, juist terwijl ik aan dat kleed druk bezig was, zou hij het met reden onbescheiden kunnen noemen, wanneer ik zeide: » neem mij niet kwalijk, ik zit aan mijn werk, » en ik mag den Burgermeester niet laten wachten, ai lieve! hervat het eens op een anderen tijd? »

D. Ik gevoel u! God is meerder dan alle menschen, en dan alle vrienden. Wanneer de kerkklok luidt, dan laat God ons roepen. Hij wacht ons dan in zijne tegenwoordigheid, wij mogen ons dan door niemand laten hinderen, noch God te vergeefs naar ons laten wachten.

P. En waarlijk, om nu eens bij de onbescheidenheid te blijven, wij moeten in zulk een geval een van tweeën, of onbescheiden handelen tegen God, of tegen de menschen; maar is God niet meerder dan de menschen? als ik van mijn kant, met alle vriendelijkheid en zachtmoedigheid aan mijne vrienden verklaar en met der daad bewijs, dat zij mij altijd lief en aangenaam zijn, behalven op Zondag, om dat deze dag voor de dienst van God geschikt is, dan kan ik het niet helpen, dat zij mij zulks kwalijk nemen. Willen zij daarom de vriendschap afsnijden, dat moet ik mij dan getroosten. De vriendschap van God is mij meerder waard, dan die van alle menschen,

en het onderwijs, en het nut, welke ik van de openbare godsdienst kan hebben, gaan boven alle aardsche genoegens, en tijdelijke voordeelen. Ik heb eens een verstandig Christen hooren zeggen: »De toegevendheid ontrent de menschen, en het behartigen van ons tijdelijk belang kan men te verre trekken: maar in den eerbied voor God, en in het behartigen van ons eeuwig zielsbelang kan men niet te verre gaan.»

Terwijl zij dus elkanderen over deze dingen onderhielden, werden zij aangenaam verrast door een bezoek van den Predikant, gelijk wel eens meer gebeurde. Hij verblijdde zich, toen zij hem verhaalden waarover zij gesproken hadden. Hij vermaande hen, om bij die gevoelens te volharden, en zoo veel zij konden, nuttig te zijn voor hunne bekenden, hij bragt hun onder het oog, dat men reeds veel gewonnen had, wanneer men de menschen kon bewegen tot uitwendige verbetering, voor zoo verre die in hunne magt staat als redelijke schepsels; dat het zuiver beginsel een werk is van den Heiligen Geest; doch, dat de Heer bij uitwendige verbetering, ook inwendige genade wil voegen. Tot hunne aanmoediging verzekerde hij hun, dat hij hier en daar nog al geopende ooren en harten vond, meer dan voorheen, dat hij in sommige
huis-

huisgezinnen alreeds eenige beginsels van verbetering begon te bespeuren, en dat ook de Schoolmeester er zich ernstig op toeleigde, om aan de jeugd beginsels van eerbied en liefde voor den dag des Heeren in te boezemen. Voorts gaf hij hun den raad om in hunne vermaningen het waarnemen van de Godsdienst nog meer als een voorregt, dan als een pligt te doen voorkomen, — om de tragen en onverschilligen te bepalen bij de groote liefde van den Heere Jesus, en de verpligting, welke zij aan dien Verlosser hebben, — om den afkeerigen en halstarrigen, niet te doen gevoelen, dat men hunne verkeerdheid opmerkt; maar hun de aangenaamheid, en zaligheid van de Godsdienst onder het oog te brengen, — en vooral, om hunnen ijver door wijsheid te besturen, van zwakken in het eerst niet te veel te vergen, toegevendheid en inschikkelijkheid te gebruiken, zoo veel het belang der zaken zulks toelaat. en met geduld, met nederigheid, met zachtmoedigheid werkzaam te zijn, » want zeide hij onder anderen; wanneer iemand, die wat be-
 » ter gevat is, dan de groote menigte, u eens
 » te gemoet voerde, » » gij wilt dat wij
 » » den geheelen Zondag door, ons met gods-
 » » dienstige overdenkingen zullen bezig hou-
 » » den; doet gij zelf dat? kunt gij dat doen? » »
 » zoudt

»zoudt gij niet moeten bekennen, dat gij verre
 »afzijt, van dien dag alzoo door te brengen,
 »als het behoort? zoudt gij niet moeten be-
 »lijden, dat uwe gedachten dikwijls verstrooid
 »raken, en afzwerfen: ja, dat gij menig-
 »maal dingen doet, en gesprekken voert, en
 »gedachten koestert, welke gij in anderen af-
 »keurt? — Gij zoudt dan wel kunnen zeg-
 »gen, dat dit u smert, dat gij er tegen strijdt,
 »en uw best doet, om het al beter en be-
 »ter te maken; maar wat zou dit helpen bij
 »zulke menschen? welken ingang zou het
 »vinden, indien zij niet aan de wijze, waar
 »op gij hen vermaant, konden bespeuren, dat
 »gij dit naar waarheid zegt, en dat gij hen
 »alzoo aanspreekt, niet om u zelven boven
 »hun te verheffen, maar om volgens uwe
 »eigene ondervinding hen te waarschuwen,
 »en te brengen op eenen regten weg? Daar-
 »om sluit u zelven mede in, wanneer gij an-
 »deren vermaant: beklagt u, dat gij zoo wei-
 »nig beantwoordt aan uwen pligt, zoo zal
 »het gevolg zijn, dat de ongodsdienstige lie-
 »den, welke u hooren, bij zichzelven zeg-
 »gen: ;,, indien deze menschen, die zoo stipt
 »,, en gezet zijn in het vieren van den Zondag,
 »,, nog klagen over hun gebrek en tekort-
 »,, koming, hoe veel meer hebben wij dan
 »,, noodig verbetering hier in te maken!''''

Hierop

Hierop herhaalde hij nogmaals zijne vermaning om toch zoo veel mogelijk, de zwakken te ontzien, ten einde niet door al te veel te vergen, te ontmoedigen, en nog meerder te verliezen, maar hij voegde er ook bij eene ernstige waarschouwing, om niet wederkeerig de toegevendheid al te verre te trekken, het welk zoo dikwijls, zelfs met het beste oogmerk, geschiedt. — Een uit het gezelschap zeide toen: „Zoude men dit niet kunnen vergelyken bij de koopers en de Verkoopers? » Wannêr de koopers al te veel afdingen, » dan moet de verkooper zoo veel meer overeischen? » Neen! (antwoordde de predikant) » het is wel waar, de menschen dingen al te » veel af op den zondag, maar wij kunnen » niet te veel eischen voor onzen Heer. Ver- » gelijkt het liever bij eenen, die een vurig » paard berijdt: hij moet het nu en danden » teugel vieren, of het wordt hard in den » bek; maar viert hij al te veel, dan raakt » het op den hol; en nog liever bij eenen » kranken, de geneesheer gunt hem wel alle » vrijheden, welke zijne herstelling niet kun- » nen hinderen, maar bespeurende, dat zijn » lijder voor onmatigheid bloot ligt, en al te » veel vrijheid neemt, dan verbiedt hij hem » alles, op dat hij niet alle middelen tot zijn » redling krachteloos make.” Nog beloofde

de

de predikant hun een kort opstel van eenige gedachten, en lessen voor den zondag, 't welk hij bij zekere gelegenheid had ontworpen, en 't welk hij hun wilde ter leen geven, om er elk voor zich een afschrift van te houden, alzoo het hun nuttig konde zijn, zoo voor hun zelve, als ook om er gebruik van te maken bij anderen. Ziet hier dit opstel:

1. Voor zoo verre de zondag bestemd is tot openbare en gezamenlijke Godsvereering komt dezelve met den zaterdag van de oude Israëllers overeen.

2. Onze zondag is nog plegtiger, dan hun' zaterdag, Wij gedenken met hen, aan de Schepping van hemel en aarde, en alle de weldaden, welke de Heer in het tijdelijke aan ons verleent. Maar: het geene zij niet konden doen; wij gedenken tevens aan Jezus, welke, na dat Hij aan het kruis door zijnen dood, den vloek had weggenomen, is opgestaan uit het graf

3. Wij behooren derhalven dezen dag nog stipter te vieren, dan zij.

4. Die bedenkt wat hij aan God, aan Jezus schuldig is, welk eene eere het zij, tot God te naderen, welk een zegen en zaligheid hier aan verbonden zijn, heeft geen' wet of bedwang noodig, om dien dag te heiligen.

5. Op geen gebod is in de H. S. zoo zeer
aan

aangedrongen, als op het vierde, om dat de onderhouding daar van de grondslag is van alle ware godsdienstigheid en deugdsbe-
trachting.

6. Daarom behoort die dag van de vorige dagen zoo veel mogelijk, onderscheiden te worden.

7. Zal het onderscheid gezien en gevoerd worden, dan blijve het niet bij de openbare Godsdienstoefeningen, de geheele dag zij tot Godsdienstige werken en overdenkingen afgezonderd.

8. Geloofst gij dit, onthoudt u dan van alle aardsche bezigheden, welke gij eenigzints kunt vermijden, en laat u door niemand of door niets aftrekken van het dienen en zoeken van den Heere.

9. Overlegt dan door de week, alles wat gij te doen, of te koopen hebt, en maakt, dat het afgedaan, en in uw huis zij voor den zondag.

10. Is iets vergeten, of onafgedaan gebleven, laat dit wachten tot maandag.

11. Wil iemand u op zondag iets van aardsche dingen vergen, bedenkt, wie meerder is, God of de mensch?

12. Zijt gij in verzoeking, om u met wereldsche dingen te bemoeijen, vraagt u zelven ernstig af, of het wel hoognoodig, en
on-

onvermijdelijk zij, en of het geen uitstel zoude kunnen lijden.

13. Laat het zich aanzien, als of gij van twee kwaden het minste zoudt moeten kiezen, of, voor tijdverdrijf, of om erger voortekomen, een'g handwerk zoudt moeten bij de hand vatten; onderzoekt u zelven, of gij vooraf zoudt durven bidden: » Heer, gij weet, » voor ons is geen andere weg open, zegen » het voor ons, op dat wij ons niet tegen u » bezondigen, door uwen dag te ontheiligen. »

14. Wat het ook zij, dat gij zoudt willen doen, ofschoon gij moet bekennen, dat het op zondag niet betaamt: vraagt u zelven af, of gij zulks met tegenzin doet: of het u smart dat gij er toe gedwongen zijt: of gij het anders wenscht, en u daar toe ernstig in den weg stelt.

16. Denkt aan uwe afhankelijkheid van God, aan wiens zegen alles gelegen is, en die Zijnen zegen niet schenkt op eenig werk, dat tegen zijn gebod strijdt.

16. Oefent u, om te vertrouwen op Hem, die een belooner is der genen, die Hem zoeken.

17. Is uw stand of beroep zoedanig, dat gij niet knnt den dag des Heeren alzoo doorbrengen, als behoort, zoekt op eene eerlijke wijze, biddende tot God, in een anderen stand

verplaatst te worden, of een ander beroep aantevangen.

18. Vraagt steeds bij u zelve wat zwaarder weegt: het leven van uwe ziel, of uw tijdelijk belang? de vreugde in God door Christus, of de vermaken van de wereld?

19. Bedenkt steeds, dat wij voor God wel te weinig, maar nooit te veel kunnen doen.

20. Houdt onder het oog, dat het regt viere van den zondag winst is voor u zelve.

21. Geeft acht op de prediking van des Heeren woord, en zoekt smaak in de Gods-dienst te verkrijgen.

22. Valt de onthouding u lastig, vindt gij geene verlustiging in het waarnemen van des Heeren dag: wijt dit aan u zelve, beschouwt het als een gebrek in u, waar van gij hoognoedig hebt genezen te worden.

23. Zegt niet: de besten zelfs brengen dezen dag niet door, zoo als zij moeten, en zoo als zij zeggen, dat het behoort. Vraagt alleenlijk, hoe het behoort te zijn, en of gij wenscht daar aan te beantwoorden.

24. Schaamt u niet om natelaten het geen gij weet verkeerd te zijn, en te doen, het geen gij bekent betamelijk te wezen. Wacht niet tot dat de geheele wereld terug keert

van haren dwaalweg, geeft liever het voorbeeld aan anderen, des te eerder zijt gij gelukkig.

25. Houdt den eeuwige rustdag onder het oog, hoe beter gij den zondag viert, zoo veel te meer voorsmaak geniet gij al vast daarvan, en zoo veel te zaliger zal u die rustdag hier namaals wezen.

26. Bidt den Heere Jezus, die een Heer is van den Sabbath, dat Hij U en anderen heilige door Zijnen Geest, op dat Gij Hem vrijwillig, en met blijdschap dienen mogt."

Intusschen werden de pogingen van den Predikant, en die van de besten in zijne Gemeente, voor velen gezegend. Verscheidene menschen, te voren achteloos en zuimachtig omtrent de openbare Godsdienst, misbruikers en ontheiligers van den dag des Heeren, kwamen tot andere gedachten. In vele huisgezinnen werd eene aangename verandering ten goede zichtbaar. — Die zich verbeterd hadden, wekten weder anderen daar toe op: en zoo liep het voort, gelijk een vuur, — ja, laten wij liever zeggen: het goede zaad wies op, en men wist niet hoe, er begon op de zondagen eene algemeene stilte, met eerbied en ingetogenheid, te heerschen, die niet volkomen in hun verstand en hart overreed en overgebogen waren, lieten het werken, en het

het nering drijven schaa mtenshalve na; vele hinderpalen en afstrekkingen en verzoekingcn werden daar door uit den weg geruimd voor zwakken, die nu des te meer standvastig bleven, en vorderden in het goede, de opkomst in de kerk werd beter, men hoorde met meerder aandacht, men sprak meer over het verhandelde, het goede zaad werd niet meer verstikt door de doornen en zorgvuldigheden der wereld. Vermaningen en bestraffingen, voorheen in den wind geslagen, werden opgemerkt en ter harte genomen, en er kwam eene algemeene verbetering, niet slechts ten opzichte van den zondag, maar ook in de zamenleving, en in den handel.

De Bakker, en de overige Leden van het zondagavondgezelschap; de Schout, de Rentmeester, de Heer van Top, en andere godvruchtigen aanbaden het werk des Heeren met dankzegging, en, terwijl zij het als een voorbode van de redding en behoudenis der plaats aanzagen, verdubbelden zij hunne gebeden tot den gezegenden Verlosser. — Zij werden niet beschaamd.

Menig een, die in vertrouwen op den Heere, door niet meer zijn tijdelijk voordeel op zondag te behartigen, zich in het eerst wat zuinig had moeten behelpen, ondervond, dat de Heer voor hem had gezorgd, en hem

voor gebrek bewaard, terwijl de rust en vrede van zijn geweten het gemis rijkelijk hadden vergoed. Die met een mannelijk en kloekmoedig besluit, de winkel op zondag gesloten, en daar door vele begunstigers verloren hadden, zagen dezelve van week tot week wederkeeren, en hunne nering, met hunne winsten toenemen, gelijk te voren een verborgten vloek alle winsten scheen te verteren, alzo scheen nu in alles een verborgten zegen te liggen, de neringen en handteringingen bloeiden, de akkerbouw, en de koophandel gelukte naar wensch, — die onder schulden waren geraakt, kwamen het weder te boven. Eerenhoef scheen het zelfde Dorp niet meer, dat het sinds eenige jaren was geweest. De welvaart keerde weder, ja de plaats werd welvarender, dan zij immer was geweest. En trouwens: de Heer had de werken der inwoners gezien, en derzelve boetvaardigheid opgemerkt, het had Hem berouwd over het kwade, dat Hij gedacht had hun te doen, en Hij zelfs woonde nu aldaar met Zijne genade, en met Zijnen zegen.

Dit Eerenhoef nu kan ieder in zijn stad, en op zijn dorp aantreffen, zoo aldaar het voorbeeld der inwoners van Eerenhoef gevolgd wordt, en wie kan daar iets tegen hebben? wie zou het niet wenschen?

wie

wie wil daar toe niet medewerken? Is niet de verwaarloozing van des Heeren dag onder ons wel het meest aangekweekt, en uitgebreid door die ligtzinnige Natie, welke ons op zoo velerlei wijze de kroon van het hoofd heeft doen vallen, en zoo lang in het stof vertreden heeft? Eene Natie, welke, niet vergenoegd, zelfs met God en godsdienst te spotten, ook ons daar toe heeft vervoerd, en door hare schriften, door hare decades, door hare overheersching, door haar voorbeeld, het gif der ongodsdienstigheid bij groot en klein alom verspreid heeft. Zullen wij dien genadigen God, welke ons van het juk dier Natie heeft verlost, en van den gewissen ondergang behoed, naauwlijks eenige voorbijgaande oogenblikken waardig achten, om Hem een oppervlakkig, en gedwongen eerebewijs toetebren- gen? Ging de stipte viering van den zondag bij onze voorvaderen niet gepaard met ingetogenheid, eerbaarheid, en rechtvaardigheid, en werden zij niet van God rijkelijk gezegend; zijn zij niet in dien weg groot geworden? Zien wij niet voor onze oogen, dat de verslapping in de waarneming van dien dag, vergezeld gaat met losheid van zeden, en een bronwel is van meerder ongodsdienstigheid. Zullen wij, daar God ons heeft gered, zoo genadig heeft gered, en ons vrijgemaakt van de ver-
der-

derfelijke overheersching van dat jammerlijk verdorven, en nu diep vernederde volk, ja te gelijk van deszelfs verleidenden invloed nog vrijwillig dat juk op ons nemen, en deszelfs liverij in ongodsdienstigheid blijven dragen? o dat elk regtschape Nederlander gebruik maakte van de vrijheid, welke God hem schenkt, om nu, verlost zijnde, voortaan Hem regt hartelijk te eeren en te dienen! Gij, door wien de Vader alle dingen regeert, gezegend Hoofd der kerke, verzoen onze schuld en, maak ons geheele Vaderland tot een Eerenhoefl

*Bij N. CORNEL, Drukker van het Nederlandsche
Zending-genootschap te ROTTERDAM, zijn
gedrukt en worden uitgegeven de navolgende
KLEINE STUKJES.*

I.	Evang: Herinneringen aan Kranken.	à 5	St.
II.	Over het nuttig Kerkgaan.	- 2	—
III.	Over het doen van Belijdenis.	- 2	—
IV.	Een Woord voor Menschen, die niet ter Kerke kunnen gaan.	- 2	—
V.	Het Christendom beschaand door Hei- denen.	- 2	—
VI.	Evang: Herinneringen aan Bedroefden.	- 5	—
VII.	Evang: Herinneringen aan Vaders en Moeders.	- 4	—
VIII.	Een Woord aan Vaders en Moeders, welke een Kind ten Doop brengen.	- 1	—
IX.	Over het allerbeste Boek.	- 2	—
X.	Onderwijs over het Bijbellezen.	- 5	—
XI.	Levensgeschiedenis van den Grootsten Man.	- 5	—
XII.	Iets over het Avondmaal.	- 3	—
XIII.	Opwekking tot de Huiselijke Gods- dienst.	- 3	—
XIV.	Zamenspraak tussehen drie Vrienden over de Wedergeboorte.	- 1½	—
XV.	Het Leven van William Kellij.	- 3	—
XVI.	Drie Zamenspraken tussehen eenen Leeraar en eenen Huisman.	- 3	—
XVII.	Het Dorp Eerenhoef, uit het diepst verval tot vorige welvaart hersteld.	- 5	—
XVIII.	Het Nadeel van het bij de Straat loopen der Kinderen.	- 4	—
XIX.	Waarschuwing tegen de Ontucht.	- 6	—
XX.	Iets voor Herstelden uit Krankheid.	- 4	—
XXI.	Iets voor Gevangenen.	- 7	—
XXII.	Geschenk der Christelijke Liefde aan Kinderen.	- 64	—
			XXIII.

XXIII. Geschenk voor degenen , die tot Lid- maten der Christelijke Kerk zijn aange- nomen.	à 5	St.
XXIV. Heb ik wel genoeg voor de Eeuwigheid?	4	—
XXV. Tweede Geschenk der Christelijke Liefde aan Kinderen.	- 5	—
XXVI. Voor Dienstboden.	- 5	—
XXVII. Over de Feesten.	- 4	—
XXVIII. Iets voor Armen.	- 2	—
XXIX. Jezus, de Geneesmeester van Kranken.	2½	—
XXX. Evangelische Herinneringen aan oude Lieden.	- 4½	—
XXXI. Verzameling van Leerzame Brieven en opwekkende Verhalen.	- 4	—
XXXII. Opwekking tot Weltevredenheid.	- 4	—
XXXIII. Een goed Woord aan Christen Ouders, over de Opvoeding hunner Kinderen.	- 4	—
XXXIV. De Kracht des Geloofs, der Liefde en des Gebeds, of de Geschiedenis van August Herman Franke.	- 3	—
XXXV. Schets van het Leven van Afrikaner, een Opperhoofd bij de Namaqua's in ZUID-AFRIKA.	- 2	—
XXXVI. Waarschuwing tegen het Kwaadspre- ken.	- 2	—
XXXVII. Iets over de Zelfkennis.	- 4	—
XXXVIII. Een woord van Onderrigt en Troost, ten gebuike in Sterfhuizen, ...	- 4½	—
XXXIX. Men doet niet, wat men kan.	- 3½	—
XL. Vriendelijke Raad aan Hopeloozen en Zwaarmoedigen, om hen te beveiligen tegen Wanhoop	- 5	—
XLI. Waarom word ik niet beter?	- 5	—
XLII. Wie zijn, hier op Aarde, de gelukkigste Menschen?	- 4	—
XLIII. Gedenk te Sterven.	5	—

